tarih çevresi

İki Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

EDİTÖR
DOÇ . DR FEVZİYE EKER
KAHRAMANMARAŞ İLİ TARİHİ ÖZEL SAYISI

EYLÜL - EKİM 2024
SAYI - 5

www.tarihcevresi.com

ISSN : 13 03 - 38 75



KAHRAMANMARAŞ MÜZE ARŞİVİ

Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış

Dulkadir Beyliğinin Maraş'ta Varoluş Mücadelesi

Kahramanmaraş'ın Yaşayan Kültür Mirası; Alaca Kumaş ve Alacalılar Çarşısı

Binlerce Yıllık Kültürel Miras : Germanicia Antik Kenti Mozaizkleri

Gurgum Krallığı: Anadolu'nun Stratejik Noktası

Gurgum - Maraş Neo - Hitit Kralları : Sanat ve İktidarın Heykelsi İzleri

Maraş İstiklal Harbi Üzerine Değerlendirme

Germanicia Antik Kenti'nin Tarihsel ve Arkeolojik Önem

Okuduğu kitaplardan yazdığı kitaplara,
Atatürk'ü anlatan tüm eserler şimdi,
Türkiye İş Bankası Atatürk Kütüphanesi'nde
sizleri bekliyor.



TÜRKİYE İŞ BANKASI

100

Türkiye'nin Bankası 100. Yılında

www.issanat.com.tr
Çam Sk. No:3 Ulus/Ankara

tarih çevresi

Aylık Tarih ve Kültür Dergisi

EDİTÖR
DOÇ . DR FEVZİYE EKER
KAHRAMANMARAŞ İLİ TARİHİ ÖZEL SAYISI

EYLÜL - EKİM 2024
SAYI - 5

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Ogün Nuri TAŞ

Yayın Yönetmeni
Nesim ŞEKER

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Nesim ŞEKER, Doç. Dr. Nurten KILIÇ,
Doç. Dr. Birsen BULMUŞ

İrtibat
Tel: (0312) 256 74 92 - 0505 677 22 35
tarihdergisi@gmail.com

Bu dergi Hacettepe, Boğaziçi, Bilkent, ODTÜ Üniversitelerinde bulunan Doktorlar, Doçentler ve Master Öğrencileri tarafından iki ayda bir yayımlanır.
Dergiye gönderilen yazılar basılmaz ise istenmesi halinde iade edilir.
Dergide yayınlanan yazıların içeriğinden yazı sahipleri sorumludur.

MT PROMASYON MATBAA
Tel: 0312 384 76 15

Editor biyografisi

Doç.Dr. Fevziye Eker

1981 yılında Rize de doğdu. İlk orta okul ve liseyi Rize Pazar da tamamladı. 1999 yılında Atatürk üniversitesi fen edebiyat fakültesi Arkeoloji bölümünü kazandı. 2004 yılında aynı üniversitede Arkeoloji ABD da yüksek lisans , 2008 yılında doktora programı eğitimine başladı. 2014 yılı sonunda "Kahramanmaraş Müzesin deki Cam Eserler" başlıklı tezini tamamlayarak Dr. Unvanını aldı. 2015 yılında ordu üniversitesi Arkeoloji bölümü kurucusu olarak göreve başladı. 2020 Kasım ayında doçent unvanını aldı ve aynı yıl ordu üniversitesi sanat tarihi bölümüne doçent olarak atandı. Bu süreler içerisinde sosyal bilimler enstitüsü müdür yardımcılığı, kadın ve aile araştırmaları merkez müdürlüğü gibi idari görevlerin yanı sıra ODUSOBİAD (Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi) editörlüğünü yürüttü. Şuanda AMİSOS dergisi editörü olarak devam etmektedir.

Evli ve 3 çocuk annesidir.

İçindekiler

Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış 4
Doç. Dr. Fevziye EKER

Dulkadir Beyliğinin Maraş'ta Varoluş Mücadelesi 15
İbrahim KANADIKIRIK

Kahramanmaraş'ın Yaşayan Kültür Mirası;
Alaca Kumaş ve Alacalılar Çarşısı 20
Furkan KÖKSÖKEN, Kevser MERCİMEK

Binlerce Yıllık Kültürel Miras :
Germanicia Antik Kenti Mozaizkleri 31
Ayşe ERSOY

Gurgum Krallığı: Anadolu'nun Stratejik Noktası 41
Oktay DUMANKAYA, Çağlar AKDAĞ

Gurgum - Maraş Neo - Hitit Kralları :
Sanat ve İktidarın Heykelsi İzleri 57
Ümit YILDIRIM

Maraş İstiklal Harbi Üzerine Değerlendirme.....75
Mehmet IŞIK

Germanicia Antik Kenti'nin Tarihsel
ve Arkeolojik Önemi 78
Ozan DALGIÇ

Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış*

Doç Dr. Fevziye EKER**

GİRİŞ

Kahramanmaraş'ın tarihi konusunda bugüne kadar yapılan çalışmalarda Tarih Öncesi Devirler konusundaki bilgilerin kısıtlı olması arkeolojik verilerin eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Son yıllarda yapılan kazı ve yüzey araştırmalarında elde edilen bilgiler bu eksikliğin giderilmesinde faydalı olmuştur.

Akdeniz Bölgesi'nin kuzeydoğu uç noktasında yer alan Kahramanmaraş'ın kuruluş yeri, deprem bölgesi olduğundan birkaç kez değişmiştir (Atalay, 2008: 19; Gökhan ve Kaya, 2008: 16). İlk kurulduğu yer bugünkü şehrin 20 km. güneyinde Erkenez Çayı Vadisindeki Elmalar Köyü-Hilmi Höyük civarındayken, Roma döneminde Karasu Çayının kenarında, Dulkadiroğulları Beyliği döneminde ise bugünkü yerinde, Ahır Dağlarının eteklerinde kurulmuştur (Arınç, 2011: 176; Atalay, 2008: 19). Akdeniz Bölgesi'nde olmasına rağmen Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi coğrafyasına da dâhil olmuştur. Bölge bu özelliğiyle Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin birleştiği noktada stratejik bir öneme sahiptir. Coğrafi konumu anayolların buradan geçmesini sağlamış, bu durum şehrin ekonomisini de olumlu yönde etkilemiştir (Koç, 2009: 312; Okumuş, 2009:9; Konyar, 2007: 91; Bu konuda bana yardımcı olan Yrd.Doç.Dr. Emin Toroğluna teşekkür ederim). Kahramanmaraş'ın batısında Amanos, doğusunda Kurt ve Kartal, kuzeyinde Ahır dağları yer almaktadır. Güneyde Kuzey Suriye'den başlayan, Amik Ovası ve İslâhiye Ovası ile devam eden alanın en kuzeyinde bulunan kent (Koç, 2009: 320; Konyar, 2008: 60),



Harita 1: Kahramanmaraş İl sınırları.
(Çizen. Arkeolog Kasım EKER)

* Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasına Bir Bakış * kahraman maraş sütçü imam üniversitesi sosyal bilimler dergisi cilt 10 , sayı 2 . 2013 . ss . 25 - 38 atıfı ile yayımlanmıştır

** Doç. Dr. Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü / Ordu



Harita 2: Kahramanmaraş Höyükleri **(**Konyar, "Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2007"26.Kazı Sonuçları 2.Cilt, Harita:1).

doğudan Malatya, Adıyaman ve Gaziantep, güneyden yine Gaziantep, Osmaniye ve Adana, batıdan Adana ve Kayseri, kuzeyden ise Sivas illeri ile çevrilidir.

Kahramanmaraş, farklı coğrafyaların birleşim noktası olduğundan, çeşitli kültür bölgeleri ve etkileşim alanlarının bulunduğu bir ilimizdir. Örneğin kuzeydeki Elbistan, Göksun ve Afşin ovaları ortalama 1000-1200 m. yüksekliktedir. Bu bölgeler coğrafi yapıları bakımından Orta Anadolu ile Doğu Anadolu bölgesiyle aynı coğrafi özelliklere sahiptir ve aynı etkileşim kültürel açıdan da görülmektedir. Güneyindeki Kahramanmaraş, Pazarcık ve Türkoğlu ovaları ise daha çok Doğu Akdeniz bölgesinin özelliklerini yansıtmaktadır (Konyar, 2008:130).

Maraş'ın kuzeybatısında Kültepe-Kaniş, batısında Kadirli-Karatepe, güneybatısında İslahiye-Yesemek, güneydoğusunda Gaziantep-Zeugma, Kargamış, Adıyaman-Samsat, Nemrut ve doğusunda Malatya-Aslantepe gibi önemli arkeolojik yerleşmeler vardır. Önemli arkeolojik kalıntılar veren merkezlerle çevrilen kent belirtilen yerlerin ortasında ticari ve askeri yolların geçtiği kavşakta yer almaktadır. Bu merkezlerin birbirleriyle ve Mezopotamya medeniyetlerini oluşturan devletlerin Anadolu ile olan ilişkileri Maraş üzerinden sağlanıyordu. Kahramanmaraş'ın bu coğrafi özellikleri kültürel birikiminin şekillenmesinde de önemli bir rol oynamıştır (Koç, 2009: 311).

Maraş isminin kökenini araştırdığımızda; Maraj (Atalay, 2008: 17; Eyicil, 2009:3), Marqas (Alparslan, 2011: 375), Marasion (Ramsay, 1960:309), Markaji (Ramsay, 1960:309), Marasin (Umar, 1993:546), Marassa (Ünal, 2003: 56), Mer'aş (Atalay, 2008: 17) ve Germanikeia (Bu adın orjinali Latincedir ve Caesarea Germanicia'dır. O.Tekin, 2011:173 ve Ersoy, 2011: 185) gibi değişik şekillerde kullanımı karşımıza çıkmaktadır (Bilgiç, 1946: 411; Gökhan ve Kaya, 2008: 11; Gökhan, 2011:19). Kentin adının geçtiği ilk yazılı belge MÖ 858 yılına ait, Gurgum Kralı Mutalli'nin Asur Kralı III. Salamanasar'a (MÖ 859-824) haraç ödediğinden bahseden Asur yazılı kaynaklarıdır. Bu kaynaklara göre, bazen bir kent, bazen de bir bölge adı olarak kullanılan Gurgum, Maraş kentinin bulunduğu bölgedir (Konyar , 2008: 61; Zoroğlu, 2005: 303). Gürkan Gökçek,"Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet" adlı yayınında Maraş merkezde bulunan tabletlerin birinde MAR-BAN (qašti) adına rastlamıştır. Bu isme ilk kez bu tabletlerde rastlanmış ve Maraş adının "Marqašti" şeklinde ifade edildiği netleşmiştir (Yıldırım, 2010:119; Gökçek, 2005: 49).

Yapılan araştırmalarda tarih öncesi devirlerde de Maraş bölgesinin iki kısma ayırıldığı ifade edilir. Maraş merkez, Pazarcık ve Türkoğlu'ndan oluşan güney kısım ve Elbistan, Afşin ile Göksun ilçelerinin bulunduğu kuzey kısımdır (Konyar, 2010:130). Her iki bölge de kendine has kültürel özellikler taşımaktadır. Örneğin yapılan araştırmalarda, bölgenin kuzeydeki merkezlerde İlk Tunç Çağı Karaz çanak çömleği ve Hitit çanak çömleğine rastlanmışken, güneyinde bunların olmaması ve burada Mezopotamya kültürünün yaygın olması bunu doğrulamaktadır (Konyar , 2008: 131).

Binlerce yıllık tarihi geçmişi olan Maraş, prehistorya ve yakın tarih için önemli bölgelerimiz arasındadır. Tarih öncesi devirlere ait kültür izlerinin yer aldığı pek çok mağara ve höyüğe rastlanmıştır.

Prehistorik dönemi yansıtan önemli buluntular Maraş-Göksun yolu üzerinde bulunan Döngel Köyü'ndeki mağaralardan Direkli Mağarası'nda ortaya çıkarılmıştır (Kılıç Kökten, 1960: 45).



Resim 1: Maraş Göksun yolu üzerinde bulunan Döngel Köyü' ndeki Direkli Mağarası

1958 yılında Prof.Dr. İ.Kılıç Kökten tarafından bulunan mağarada 1959 yılında bir açmada çıkarılan çakmaktaşı ve kemikten yapılmış deliciler, kazıyıcılar, çekiç ve çakı olarak kullanılan araçlar ve hayvan kabukları, burada yerleşimin Üst Paleolitik Çağda başladığını; Neolitik, Kalkolitik ve Eski Tunç çağlarında da sürdüğünü göstermiştir (Kılıç Kökten, 1960: 42; Erek, 2008: 323). Aynı alanda 2007 yılında Yrd.Doç.Dr. Cevdet Merih Erek başkanlığında yapılan ve hala devam eden kazılarda mağaranın 7. Arkeolojik seviyesinde ortaya çıkarılan pişmiş toprak kadın figürini kentin tarihini gösteren en önemli bulgulardan biri olmuştur (Erek, 2011:110).



Resim 2: Direkli Mağarası Üst Paleolitik Buluntuları.



Resim 3: Direkli mağarası Pişmiş Toprak Kadın Figürini

Yapılan çalışmalara göre mağara MÖ 10730-MS 1370 yılları arasında kullanım görmüştür. Yine 1995 yılından bu yana Stuart Campbell'in araştırma yaptığı, Maraş-Narlı ilçesinin güneybatısındaki Domuztepe Höyüğü'nde MÖ 7000-4000 yıllarına kadar inen buluntular ele geçirilmiştir. Bu buluntular arasında Halaf kültürünü (Halaf Kültürü, Kuzey Mezopotamya'nın Çanak Çömlekli Neolitik Çağ'ında ortaya çıkan bir tarihöncesi kültürdür. Bugünkü Kuzey Irak ile Suriye'nin tümünü kapsayacak kadar yaygınlaşan ve Akdeniz kıyısından Orta Zagroslara kadar etkisi görülen MÖ 6000 civarı ile MÖ 5400 dönem boyunca gelişmiş bir kültürdür. Roaf 1996 : 48, 49) yansıtan bulgulara da rastlanmıştır (Campbell, 2011:119). Halaf dönemi boyunca yerleşilen Domuztepe höyüğün güneyindeki birkaç mezar ve belirli bir alanda yoğunlaşan yapı kalıntılarından

Geç Roma döneminde de kullanım gördüğü anlaşılmaktadır (Gökhan, 2008:19; Gürdil, 2011: 107; Gökhan, 2011: 52). MÖ 2000-1200 yılları arasında Anadolu'da hâkimiyet kuran Hititlerin Maraş bölgesine egemen olduklarını Asur kaynaklarından ve bu bölgede bulunan bazıları yazıtlı heykel, stel ve kabartmalardan anlamaktayız (Gökhan, 2009: 4). Maraş, Asur Ticari Kolonileri Çağı'nda bu dönemin Anadolu'daki merkezi olan Kültepe-Kaniş ve Asurluların merkezi olan Nineve arasında bulunmaktaydı (Gökhan, 2008: 24; Gökhan, 2011: 55).



Resim 4: Domuztepe, Halaf Kültürünü Yansıtan Kaplar



Resim 5: Domuztepe, Halaf Dönemi Baskı Mühürler

Asur kaynaklarında Maraş bölgesinden bahseden ilk belge II. Asurnasirpal (MÖ 883-859) dönemine tarihlenen ve Kahramanmaraş-Pazarcık ilçesinin 7 km güneyindeki Kızkapanlı Köyü'nde bulunmuş Asur çivi yazılı sınır taşıdır.



Resim 6: Kahramanmaraş-Pazarcık Asur çivi yazılı sınır taşı.



Resim 7: Hitit Dönemi Maraş Stelleri

İçeriği bakımından önemli olan sınır taşı Asur Kralı III. Adad-nirari (MÖ 810-783) dönemine aittir ve Kahramanmaraş Müzesi'nde sergilenmektedir (Donbaz, 1990: 4-24; Konyar, 2010:125). Bölgenin Demir Çağı'nı aydınlatacak en güzel buluntular ise kaçak kazılar sonucunda ortaya çıkmış heykeller, kabartmalar ve

mezar stelleridir. Bunlardan en önemlisi Gurgum krallarının soy ağacını veren, Maraş kalesinde bulunmuş, günümüzde Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen ve MÖ 9.yüzyıla tarihlenen yazıtlı Maraş-Kapı Aslanı'dır (Hawkins, 2000:261).



Resim 8: Üzerinde hiyeroglif yazı ile Maraş Krallarının soy ağacını gösteren Maraş Aslanı.

Ayrıca Elbistan-Karahöyük'ün Demir Çağı tabakalarında ve Türkoğlu- Sivrimine Höyüğü'nde çanak-çömlek parçalarına rastlanmıştır (Konyar, 2011:138; Özgüç, 1949: 228). Yine Asur krallarından III. Tiglath- Pileser (MÖ 744-727) zamanında başlayıp II. Sargon zamanına (MÖ 721-705) kadar süren ve kralların her yıl Anadolu'ya yaptığı seferleri anlatan yıllıklardan oluşan kaynaklarda Gurgum kentinden bahsedilmiştir. MÖ 711 yılında Asur kralı II.Sargon zamanında Gurgum bir Asur şehri haline gelmiş ve ticaret yolları üzerinde olmasından dolayı bu dönemde de önemini korumuştur (Atalay, 2008: 59; Erzen, 2010: 123; Zoroğlu, 2005: 305).

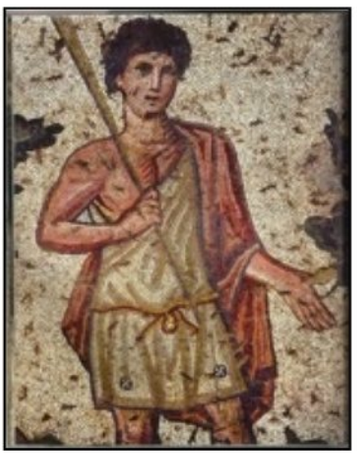
Bölgedeki 200 yıldan fazla süren Asur egemenliğinden sonra Kahramanmaraş ve civarı Perslerin egemenliği altına girmiştir. Pers İmparatoru Kyros (MÖ 559-529) İran-Hamadan'ı MÖ 550'lerde alarak İran'da Pers İmparatorluğunu kurdu. Sonrasında Anadolu'yu istila etmeye başlayan Kyros Lydia ve diğer Anadolu kentleri ile Maraş'ı da ele geçirmiştir (Tekin, 2010:157; Eyicil, 2009:5). I.Darius döneminde Anadolu'da ele geçirilen kentler idari bölümlere ayrılmış, Maraş'ta Kapadokya Satraplığı'na bağlanmıştır (Eyicil, 2009: 5).

MÖ 334 yılında Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya giren İskender'in yaptığı Doğu seferi sırasında Külek Boğazı'nı aştıktan sonra, MÖ 333 yılında İssos savaşından önce Maraş'ı fethettiği düşünülmektedir. MÖ 323 yılında İskender'in ölümüyle birlikte Maraş şehri İskender'in komutanlarından Seleukos Nikator'a verilmiştir (Tekin, 2011: 158).

MÖ 192 yılında Romalılar, Anadolu'ya gelerek Batı ve İç Anadolu'yu egemenlikleri altına almışlardır. Bu dönemde de Maraş stratejik konumundan dolayı önemini korumuştur. İran'dan Göksun'a inen bir yoldan Maraş'a ulaşıp oradan Suriye'ye geçiş sağlanıyordu. Yine Afşin ve Elbistan üzerinden Malatya ve Samsat'a geçilebilmekteydi (Ramsay, 2008: 24; Gökhan, 2011: 31). MÖ 64 yılında Antakya'nın Romalılar tarafından alınmasıyla birlikte Maraş Romalıların eline geçmiştir. Bu dönemde oldukça gelişen Maraş, Kayseri-Göksun yolu üzerinden Orta Anadolu'yu Suriye'ye bağladığı için önemli bir ticaret merkezi durumundaydı. Roma Dönemi'nde resmi adı Gaius Julius Casear Augustus Germanicus olan İmparator Caligula'nın (MS 37-41) onuruna kente "Germanikeia" adı verilmiştir (Ersoy, 2010: 97; Eyicil, 2009: 5; Gökhan, 2011: 22; Başka bir görüşe göre, I. Antiochos'un Maraş'a kendi ismini verdiğidir. Buna göre Maraş Antiokheia olarak anılmış ve diğer Antakya'dan ayrılması için Toroslardaki Antiokheia anlamında "Antiokheia Pros Tauro" denmiştir). Germenikeia'da basılmış sikkeler üzerinde de kentin adları olan Kaisareia ve Germanikeia'ya rastlanmaktadır (Tekin, 2010: 158).



Resim 9: Roma İmparatoru Commodus Döneminde (MS 177-192) Germanikeia'da Basılmış Sikke

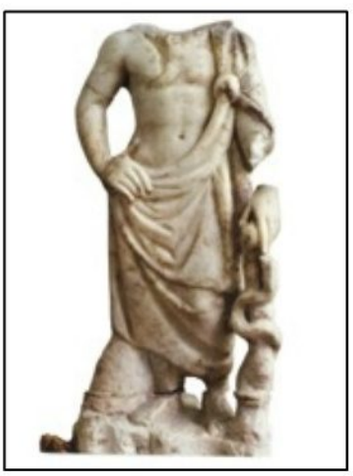


Resim 10: Germanikeia Antik Kenti Roma Villası Taban Mozaiğinden Bir Parça

2007 yılında kaçak kazılarla bir parçası bulunan ve 2009 yılında Kahramanmaraş Müzesi'nin yaptığı Germanikeia Antik Kenti Yamaç Villaları kazısında ortaya çıkarılan ve MS 4-5. yüzyıllara tarihlenen mozaikler de dönemin sosyal ve ekolojik yapısı ile mimarisi hakkında bilgi vermektedir. Kahramanmaraş Müzesi'nde sergilenen birçok eser de Maraş'ın Roma Dönemi konusunda bilgi vermektedir.



Resim 11: Roma İmparatorluk Dönemi, Cam Bardak (Kahramanmaraş Müzesi)



Resim 12 : Roma İmparatorluk Dönemi Asklepios Heykeli.

Roma İmparatorluğu'nun MS 395 yılında doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasının ardından Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalan Maraş önemini korumuş ve Germanicia (Mango, 2007: 111; Acara, 2010: 213; Honigmann, 1997: 312) olarak anılmaya devam edilmiştir. Ramsay, bu dönemde kentin Marasion ve Marasin olarak anıldığından ve bu isimlerin yerli halk tarafından kullanılıp zamanla resmi isim olan Germanicia'nın üstün geldiğinden bahsetmektedir (Ramsay, 1960: 309). Doğu Roma İmparatoru III. Leon'un (MS 717-741) Maraş doğumlu olmasından dolayı kente "Krallar Şehri" adı da verilmiştir (Eyicil, 2009: 6; Acara, 2010: 213; Gökhan ve Kaya, 2008: 63). Bu dönemde Maraş'ın Afşin, Göksun ve Elbistan ilçelerini kapsayan bölge önemli bir alanı oluşturmaktadır. Göksun ve çevresinde Bu döneme ait kilise ve manastır kalıntılarına rastlamak mümkündür. Maraş'ın en önemli merkezlerinden biri olan Afşin'de T. Özgüç ve İ. Kılıç Kökten araştırmalar yapmış, Ashabü'l-Kehf (Yedi Uyurlar) mağarası ve burada bulunan eserleri incelemişlerdir (Özgüç, 1948:227; Kılıç Kökten, 1960: 44). Afşin ilçesinde Hristiyanlarca aziz olarak kabul edilen mağaradan

dolayı burada bir kilise inşa edilmiştir. Yine Kahramanmaraş Müzesi'nde bulunan birçok eser Doğu Roma İmparatorluğu konusunda bizi aydınlatmaktadır.



Resim 13: Bizans Dönemi,Haç



Resim 14: Bizans Dönemi mezar Stelleri

(Resim 3-10,12,13,14 Dağların Gazeli Maraş kitabından alınmıştır).

Sonuç olarak yapılan araştırmalarda Maraş bölgesinde birçok yerleşim merkezine rastlanmıştır. Elimizdeki veriler Anadolu'da yazının kullanılmaya başlanmasıyla birlikte Asur ve Hititlere ait yazıtlarda Maraş'ın adından bahsedilmektedir. Bu yazıtlardan Maraş bölgesinin pek çok medeniyete beşiklik ettiği anlaşılmaktadır. Çeşitli dönemlerde bölgeye birçok devlet hâkim olmuştur. Yapılan yüzey araştırmaları ve kazılarda ele geçirilen buluntulara baktığımızda, Maraş'ın Prehistorik dönemden beri çok önemli bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bölgede yapılmaya devam eden araştırmalar, kazılar ve diğer bilimsel incelemeler kentin tarihine daha çok ışık tutacaktır.

KAYNAKLAR

A. Kitaplar ve Makaleler

Acara, Meryem(2010), "Bizans Dönemi'nde Maraş" **Dağların Gazeli Maraş,** ss. 213-232.

Alparslan Metin (2011), " Gurgum Krallığı" **Tarih Öncesinden Demir Çağına Anadolu'nun Arkeoloji Atlası Özel Koleksiyon**, ss. 375-377.

Arınç, Kenan (2011), **Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye'nin Kıyı Bölgeleri**, Erzurum.

Atalay, Besim (2008), **Maraş Tarihi ve Coğrafyası,** Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.

Bilgiç, Emin (1946), "Anadolu'nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerin Tayini Üzerine İncelemeler" **Belleten**, Cilt.10, Sayı.39, ss. 382-423.

Brown, John G.H (1967), "Prehistoric Pottery from the Antitaurus", **Anatolian Studies** 17, ss. 123-64.

Campbell, Stuart (2010), "Çanakları,Mühürleri, Ölüm Çukuru'yla Domuztepe" **Dağların Gazeli Maraş**, ss. 113-124.

Donbaz, Veysel (1990), "Two Neo-Assyrian Stelae in the Antakya and Kahramanmaraş Museums" **ARRIM (Annual Review of the Royal Inscriptions of Mesopotamia Project)** 8, ss. 4-24.

Erek, Cevdet Merih (2008), " 2007 yılı Direkli Mağarası Kazıları" **30. Kazı Sonuçları Toplantısı** Cilt.1, ss. 323-346.

Erek, Cevdet Merih(2010), "Kahramanmaraş Paleolitik Prehistoryası" **Dağların Gazeli Maraş,** ss. 97-112

Ersoy, Ayşe (2010), "Mozaiklerle Adım Adım Kayıp Kent Germanikeia'ya…" **Dagların Gazeli Maraş**, 2010, ss. 185-212.

Ersoy, Ayşe (2011), "Kahramanmaraş, Merkez,Germanicia Antik Kenti Mozaikli Alan2009-2010 Yılı Kurtarma Kazısı" **20. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu**, ss. 97-116.

Erzen, Afif (1992), **Doğu Anadolu ve Urartular,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Eyicil, Ahmet (2009), **Makaleler,** Kahramanmaraş.

Gökçek L.Gürkan (2005), "Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Asurca Tablet", **Anadolu Arşivleri**, ss. 47-58.

Gökhan, İlyas (2008), "İlkçağ'da Maraş" **Maraş Tarihi ve Sanatı Üzerine**,1-35.

Gökhan, İlyas (2011), **Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar: Maraş Tarihi,** Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.

Gökhan, İlyas ve Kaya, Selim (2008), **İlk Çağdan Dulkadirlilere Kadar Maraş,** Ukde Yayınları, Kahramanmaraş.

Gürdil, Bekir (2011), "Kahramanmaraş-Domuztepe" **Tarih Öncesinden Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeoloji Atlası,** ss. 107-110.

Grousset, Rene (2005), **Başlangıçtan 1071'e kadar Ermenilerin Tarihi**, Çev. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayınları, İstanbul.

Hawkins, John David (2000), **Corpus of Hierogliphic Luwian İnscriptions, İnscriptions os İron Age,** Volume 1 Berlin.

Honigmann, Ernest (1997), "Maraş" maddesi, **MEB İslam Ansiklopedisi**, Cilt 7, ss. 312-315.

Kahramanmaraş Müzesi Mine Hüyük Raporu 2008, Kahramanmaraş Müzesi Arşivi.

Kılıç Kökten, İsmail (1960), "Maraş Vilayetinde Tarihten Dip Tarihe Gidiş" **Türk Arkeoloji Dergisi** Sayı: X-1, ss. 42-60.

Koç, Kemalettin (2009), "Tarih Boyunca Maraş Şehri'nin Gelişmesini Etkileyen Faktörler" **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı.21, ss. 311-326.

Konyar, Erkan (2007), "Kizzuvatna'nın Doğu Sınırları:Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş Höyükleri'nde 2006 Yılı Araştırmaları" **Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri,** ss. 86-92.

Konyar, Erkan (2008), "Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2007" **Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri,** ss. 130-138.

Konyar, Erkan (2008), "MÖ I. Bin Yılda Kahramanmaraş Gurgum Krallığı" **Toplumsal Tarih**, Sayı:180, ss. 60-66.

Konyar, Erkan (2009), Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2008" **Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri,** ss. 138-142.

Konyar, Erkan (2010), "İlk Tunç Çağı'ndan Orta Demir Çağı'na Kahramanmaraş" **Dağların Gazeli Maraş**, ss.125-157.

Mango, Cyril (2007), **Bizans Yeni Roma İmparatorluğu**, Çev. Gül Ç. Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Okumuş, Ejder (2009), "Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kahramanmaraş" **Seyahatnâme, Şehir Tarihi Ve Coğrafya Kitaplarına Göre Maraş,** ss. 9-54.

Özgüç, Tahsin (1948), "Elbistan Ovasındaki Tetkik Gezileri ve Karahöyük Kazısı" **Belleten** XII/45, ss. 226-232.

Özgüç, Tahsin (1949), **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Karahöyük Harfiyat Raporu** Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Ramsay, William M (1960), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çev. Mihri Pektaş, ss. 309,345.

Tekin, Oğuz (2010), "Pers İmparatorluğu'ndan Türk-İslam Egemenliğine Kahramanmaraş'ta Tarih,Kültür ve Para" **Dağların Gazeli Maraş**, ss. 157-183.

Umar, Bilge (1993), **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Ünal, Ahmet (2003), **Hititler Devrinde Anadolu II,** Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, Nurgül (2010), "Anadolu'da Bulunan Yeni Asurca Belgeler" **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt.29, Sayı.48, ss. 119-135.

Zoroğlu, Kamil Levent (2005), "Kahramanmaraş'ın İlk Çağdaki Yeri ve Önemi" I**. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri,** Cilt. I ss. 303-307.

Arş.Gör. Fevziye EKER

Dulkadir Beyliğinin Maraş'ta Varoluş Mücadelesi

İbrahim KANADIKIRIK[1]

Dulkadirlilere Kadar Maraş

Maraş coğrafyası tarih boyu Orta Anadolu-Kuzey Suriye hattında bölgesel öneme sahip stratejik bir kilit taşı rolü oynamıştır. Dağlık yapısı ve su kaynakları bakımından zenginliğine iklim çeşitliliğini de eklenince tarım, hayvancılık, orman ve maden üretiminde kendi kendine yeterli bir ekonomiye sahip olmuştur.

MÖ 18. asırdan itibaren Kuzey Irak (Ninova)-Kayseri-Kültepe (Kaniş) arası geliş-gidiş yapan Asur Ticaret Kolonilerinin (Işık, 2020:13-18) geçiş güzergâhında olan Maraş coğrafyası o zamandan beri bölgesel bazda uluslararası bir önem kazanmıştır. Hititlerin 1. Murşiliş'ten itibaren Kuzey Suriye'ye doğru yayılım stratejisi de Maraş bölgesine hâkim olmaları sonrasıdır (Kınal, 1991:86).

Hititlerin MÖ 1200'lerde yıkılmasından sonra Maraş'ta ilk müstakil yerel idare Gurgum Hitit şehir devleti olmuşsa da bu devletçik Asur etkisi altında ancak yaşayabilmiştir. Asurların Anadolu ticaretinde kilit taşı konumundaki Maraş'ı kontrol altında tutmak istedikleri açıktır. Sonrasında sırasıyla Pers, İskender, Selevkos, Roma ve Bizans egemenliklerini yaşayan Maraş 7. asrın ilk yarısı bitmeden Müslüman Arap egemenliği ile tanışacaktır. Suriye'yi fetheden Halid bin Velid komutasındaki sahabe orduları 637 yılında şehri Bizans'tan alarak Maraş semalarını ezan sesleriyle tanıştıracaklar ve Maraş'ın fethi ile Orta Anadolu İslam ordularına açılacaktır (Gökhan, 2019:36-37).

10. asrın ortalarına kadar yaklaşık 3 asır boyunca şehir Müslüman Araplarla Bizans arasında zaman zaman el değiştirecek ve yıkımlara uğrayacaktır. Bu dönemde şehir Araplar tarafından "Avasım" veya "Sugur" adıyla Tarsus'tan Malatya'ya kadar uzanan askeri ordugâh şehirlerinin en mühimlerinden birisi olarak İslâm ordularının Orta Anadolu akınlarında merkez üs vazifesi görecektir. Bu sebeple Maraş o günden beri bir "gaziler" şehri hüviyeti kazanmıştır. 10. asırda Abbasilerin güç kaybedip, parçalanma sürecine girmesiyle Bizans Anadolu'da güçlenerek Maraş'ı yeniden hâkimiyeti altına alacaktır (Gökhan, 2019:37).

Maraş'ın Türk hâkimiyetine girme süreci ise Malazgirt sonrasıdır. 1086'da Maraş'ta ilk kez Selçuklu egemenliği başlarsa da bu uzun sürmeyecek ve 1.Haçlı Seferi sırasında 1098 yılında Haçlı-Ermeni ittifakının eline düşecektir. 1049'a kadar süren bu yeni dönemin en mühim hadiselerinden birisi 15 Mayıs 1114 depremidir. Şehrin tamamını yıkan ve yaklaşık 40 bin insanın ölümüne yol açan deprem şehrin ana yerleşim yerinin de değişmesine yol açacaktır. 1049'da 1.Mesud tarafından Anadolu Selçuklu idaresine alınan şehir meliklik merkezi yapılarak geleceğin 2.Kılıç Arslan'ı Maraş Meliki olarak vazife yapacaktır. Kösedağ Savaşı sonrası 1258-1298 arası Ermeni işgaline düşen Maraş'taki bu son gayrimüslim idaresine 1298'de Hüsameddin Laçin komutasındaki Memlük ordusu son vererek, günümüze kadar sürecek Müslüman Türk idaresini başlatacaktır. (Eyicil, 2009:27-28).

Dulkadirliler Dönemi Maraş (1337-1522)

1337'ye kadar Memlüklerin Halep Emirliğine bağlı olarak idare edilen şehirde bu tarihen itibaren Memlükler'e tabi Dulkadir Beyliğinin kuruluşu gerçekleşir. Memlükler, Zeyneddin Karaca Bey (1337-1353) liderliğindeki Oğuzların Bozok Koluna bağlı Bayat, Beğdilli ve Avşar boyları Türkmenlerinden oluşan Dulkadir topluluğunu kendilerine vasal olarak Maraş coğrafyasına yerleştirirler. Oldukça kalabalık nüfusları ve hayvan sürüleriyle Dulkadir Türkmenleri Maraş coğrafyasının her tarafına yerleşerek şehrin Müslüman Türk karakte-

[1] Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, i.kanadikirik@gmail.com, Orcid ID:0000-0002-1538-7311, Kahramanmaraş, Türkiye

rinin kesinleşmesini sağlayacaktır. Beyliğin sınırları zaman içinde kuzeyde Bozok (Yozgat), batıda Kırşehir, doğuda Harput ve güneyde Ayıntab'ı da içine alacak şekilde genişleyecektir (Eyicil, 2019:29).

Çok harpçi ve askerî bir karaktere sahip olan Dulkadir Türkmenleri nüfus ve coğrafya avantajını askeri kudretleri vasıtasıyla Memlüklerden koparak bağımsız olma yolunda kullanacaktır. Zeyneddin Karaca Bey'den itibaren bağımsızlık yolunda verilen şiddetli mücadeleler Dulkadirlilere çok ağır bedeller ödetmiştir. 10 Dulkadir Beyinin 5'i Memlükler elinde (Zeyneddin Karaca, Halil, Sevli, Melik Arslan ve Şahsuvar Beyler) 1'i Osmanlılar elinde (Alauddevle Bey) ölürken, ancak 2'si (Nasıreddin Mehmed Bey ve Süleyman Bey) beyliğinin başında ecelleriyle hayata göz yummuşlardır.

Dulkadir Tarihi iç ve dış mücadeleler tarihidir denilse yeridir. Bunun temel sebebi sadece bağımsızlık çabası olmayıp, Maraş'ın Anadolu-İran-Suriye üçgenindeki stratejik konumunda yatmaktadır. Dulkadir Beyliğinin en büyük talihsizliği etraflarının Memlük-Osmanlı-Akkoyunlu ve Safeviler gibi çok kudretli Türk Devletleriyle sarılmış olmasıydı. Beylik; nüfusu, askeri kudreti ve coğrafyanın verdiği avantajla kısa sürece büyüyerek Karakoyunlu-Akkoyunlu ölçeğinde büyük bir Türkmen Devletine dönüşecek potansiyeli fazlasıyla taşıyordu. Ancak Maraş coğrafyasının etrafı bu potansiyelin kullanılmasına müsaade etmeyecektir.

Zeyneddin Karaca Bey'in şiddetli akınlarla Çukurova Ermenilerine büyük darbe vurması, bölgedeki Ermeni güçlerinin zamanla dağlık bölgelerde tutunup, şehirlerden uzaklaşmalarını sağlayarak bölgenin geleceğine Türk Tarihi açısından mühim bir katkı sağlamıştır. Ancak onun Suriye'ye doğru yayılma adımları Memlüklerin çok sert tepkileriyle etkisiz kılınmıştır. Memlüklerin Maraş ve Adana bölgesinde oluşturdukları hâkimiyet Kuzey Suriye'yi Anadolu'dan gelebilecek bir tehdide kapalı tutmakla kalmıyor, Konya hattına kadar nüfuz etme imkânı tanıyordu. Bu sebeple Anadolu'daki egemenliklerinden vaz geçmeleri düşünülemezdi. Haksız da sayılmazlardı. Maraş'ı alarak buradaki Ermeni egemenliğine son verenler kendileriydi.

Zeyneddin Karaca Bey'i uzun bir mücadelenin ardından ele geçirerek Kahire'de idam eden Memlükler onun halefleri olan ve bağımsızlık yolunda Zeyneddin Karaca Bey'i takip eden Halil (1353-1386) ve Sevli (1386-1398) Beyleri de Maraş'taki yaylalarında suikastlarla ortadan kaldırmayı başaracaklardır (Gökhan, 2019:258-263).

1398 yılında Memlüklere rağmen Yıldırım Bayezid'in müdahalesiyle Nasıreddin Mehmed Bey'in Dulkadir tahtına çıkması (Yinanç, 1989:34) beylik üzerindeki Memlük nüfuzunu sarstığı gibi Osmanlı nüfuzunun da çok etkin bir şekilde kurulmasını sağlayan en mühim siyasi gelişme oldu. Oldukça dengeli bir dış politika takip eden Nasıreddin Mehmed Bey (1399-1442) hem Osmanlı ile hem de Memlüklerle iyi ilişkiler kurmuş ve kızlarını her iki devletin saraylarına gelin ederek konumunu sağlamlaştırmayı başarmıştır. Bu, onun uzun ve huzurlu bir beylik sürmesini ve memleketinin imar faaliyetlerini artırmasını sağlamıştır. Nasıreddin Mehmed Bey, Fetret Devrinde Çelebi Mehmed'den yana tavır sergilemiş ve onun Musa Çelebi'ye karşı giriştiği mücadeleyi kazanmasına yardıma gönderdiği Dulkadir kuvvetleriyle destek olmuştu (Gökhan, 2019:265-269).

Osmanlı ve Dulkadir saraylarının evlilik yoluyla akrabalık bağları kurması Osmanlı-Dulkadir yakınlaşmasının temel direklerinden biri olacaktır. Kaynaklar Maraş'tan Osmanlı sarayına 5 gelin gittiğini ve bunlardan iki tanesinin geleceğin padişahları olan 2.Murad ile Yavuz Sultan Selim'i doğurduğunu kaydederken, en meşhur gelin olarak Fatih'e eş olarak gönderilen ve mezarı Edirne'de olan Süleyman Bey kızı Mükrime Sitte Hatun'u yazar (Yinanç, 1989:55).

Nasıreddin Mehmed Bey'den sonra oğlu Süleyman Bey (1442-1454) babasının barışçı denge siyasetini devam ettirmiş ve Maraş Ulu Camiini ilk kez bina ettirmiştir. Ancak Süleyman Bey'in vefatı sonrası yerine geçen Melik Arslan Bey (1454-1465) döneminde Dulkadir-Memlük ilişkileri yeniden gerilecek ve o da selefleri gibi Elbistan Ulu Camiinde Memlük suikastı ile hayatını kaybedecektir (Eyicil, 2019:30).

Memlükler Melik Arslan Bey'in yerine kendilerine yakın olan Şah Budak Bey'i (1465-1466) Dulkadir tahtına oturtmayı başarırsa da Karamanoğullarını Konya'dan uzaklaştıran Fatih Sultan Mehmed duruma müdahale ederek kayınbiraderi Şahsuvar Bey'i Dulkadir tahtının yeni sahibi yapar (Yinanç, 1989:62-63).

Osmanlı taraftarı olan ve Fatih'in desteğine güvenen Şahsuvar Bey (1466-1472) kendini Memlüklere

karşı amansız bir mücadele içinde bulur. En yoğun Memlük-Dulkadir mücadeleleri dönemlerinden birini yaşayan Şahsuvar Bey mühim başarılar kazansa da ardı ardına gelen Memlük güçleri Dulkadirlileri yoracak ve Memlükler tarafından desteklenen Şah Budak Bey'in de etkisiyle gücü iyice azalan Şahsuvar Bey Zamantı'da (Kayseri-Pınarbaşı) Emir Yeşbek tarafından esir edilerek, Kahire'ye götürülüp idam edilecektir (Gökhan, 2019:273-276).

Bu dönemde Fatih'in Doğu'da Akkoyunlularla arasının iyi olmaması ve Avrupa koalisyonu ile 1479'a kadar sürecek uzun kara ve deniz savaşları içinde olması Şahsuvar Bey lehine müdahil olmasını engelleyen en mühim unsur olmuştur. Fatih'in son zamanlarında Hicaz Su Yolları meselesinde Memlüklerle arasının açılmasının arka planında yatan en mühim amil Dulkadir Meselesi olsa gerektir. Bu yıllarda Maraş üzerinde adı konmamış bir Osmanlı-Memlük çekişmesi mevcuttur. Memlükler tarafından tekrar Dulkadir tahtına oturtulan Şah Budak Bey'in (1472-1480) ikinci dönemi, Fatih'in 1480'de diğer bir kayınbiraderi Alauddevle'yi destekleyerek beyliğin başına geçmesindeki katkısına kadar devam eder (Yinanç, 1989:67,79).

Alauddevle (1480-1515) Dulkadir Beylerinin en meşhurudur. Onun uzun ve çevresiyle mücadele içinde geçen, çoğu zaman denge siyaseti güden saltanatı aynı zamanda Dulkadiroğulları için imar faaliyetlerinin altın yılları olmuştur. Alauddevle bir taraftan hem Maraş'ı hem de Dulkadir mülkünün birçok yerini cami, han, hamam, imaret, türbe, köprü gibi vakıf eserleriyle donatırken bir taraftan da çok yönlü bir denge siyaseti uygulayarak beyliğini Memlük, Osmanlı ve Safeviler gibi cihan çapındaki güçler arasında ayakta tutma mücadelesi vermiştir.

1484'te üzerine gelen Memlük ordularını iki kere Osmanlı desteği ile Elbistan Ovasında mağlup etikten sonra onlarla iyi ilişkiler kurmaya çalışarak saltanatının meşruiyetini sağlamıştır. Bir yandan da kızı Ayşe Gülbahar Hatun'u 2.Bayezid'a vererek Osmanlı ile dostluğunu pekiştirmeye çalışmıştır ki, bu evlilikten Yavuz Sultan Selim doğmuştur. 1485-1490 arasındaki Osmanlı-Memlük Savaşlarında Memlüklere daha yakın durmasına rağmen tarafsızlık politikası gütmeyi başarmıştır. 2.Bayezid'ın 1499-1501'deki Venedik'le savaşında destek kuvvetleri gönderen Alauddevle bir ölçüde Memlük-Osmanlı Savaşındaki tutumunu affettirmeyi başarır (Eyicil, 2009:31; Yinanç, 1989:88).

Ancak durumu değiştiren ve hesapları bozan doğuda Safevi gücünün yükselmesi olur. 1501'de Akkoyunlulara son veren Şah İsmail, İran'da çok güçlü Şii Safevi Devletini kurarak Sünni âleme karşı açıktan tavır aldı. Bu durum Dulkadirliler için sarsıcı oldu. Çünkü çok sayıda Dulkadir Türkmeni Şah İsmail'in propagandalarıyla Şiileşerek İran'a gitmiş ve Dulkadir Beyliğini mezhep olarak neredeyse ikiye bölmüştü. Şah'ın ordusunda çok sayıda Şiileşmiş Dulkadir Türkmen'i vardı. Koyu Sünni Hanefi olan Alauddevle ise bu durumu engelleyemiyordu (Yinanç, 1989:90).

Kendine katılan çok sayıda Dulkadir asilzadesine devletinde önemli hanlık ve komutanlıklar veren Şah İsmail, Dulkadir Beyliği üzerinde de nüfuz kurmaya çalıştı. Alauddevle'den kızı Benli Hatun'u isteyen ancak olumsuz cevap alan Şah İsmail 1507'de sefere çıkarak Maraş ve Elbistan'ı yakıp yıktı. İhtiyar Alauddevle, Şah İsmail'le savaşı göze alamayarak ordusuyla dağlara çıkarak onun gitmesini bekledi. Şah'ın Osmanlı toprağı Sivas'ı cebren çiğneyerek müttefiki bir beyliğin topraklarını işgal etmesini engelleyemeyen Osmanlı Divan-ı Hümayunu Ankara taraflarına kuvvet sevk ederek Şah üzerinde baskı kurma yoluna gitti. Memlükler ise Alauddevle'nin yardım çağrısına cevap bile veremedi. Yakınlarda bir Osmanlı ordusunun toplanması üzerine daha fazla risk almayan Şah, yakıp yıktığı Dulkadir topraklarını bırakarak geri çekildi (Uzunçarşılı, 2016:228-229; Yinanç, 1989:93).

1509 ve 1510 yıllarında Diyarbakır'ı Safevilerden kurtarmak amacıyla Akkoyunlulara müttefik olarak oğulları komutasında iki ordu gönderen Alauddevle, çok ağır kayıplar verip, 4 oğul kaybettikten sonra Safevilerle dostluk kurma yoluna giderek, onlarla bir daha bozuşmamaya çalıştı (Gökhan, 2019:273-287).

Dulkadir Beyliğinin Sonu ve Maraş'ın Osmanlı'ya Katılışı

Alauddevle'nin ve Dulkadir Beyliğinin sonunu ne Memlükler, ne de Şah İsmail getirdi. Alauddevle

hükümetine son veren öz torunu Yavuz Sultan Selim oldu. Batı ve Orta Anadolu'da birliği tamamen tesis etmiş olan Osmanlılar için Maraş bölgesi Suriye ile İran yönünde tampon bir bölge idi. Yaklaşık 1 asırdır kurulan ilişkiler ve akrabalık bağları Dulkadir ve Osmanlı hanedanları arasında bir yakınlık oluşturmuştu. Üstelik her iki taraf ta koyu Sünni Hanefi idi.

Şahsuvar Beyin oğlu Ali Bey Osmanlı'da Çirmen Sancak Beyi olarak hizmet ediyor ve akrabalık bağları olan Yavuz'la da çok iyi anlaşıyordu. Şahsuvaroğlu Ali Bey Dulkadir meselesinde Yavuz'un en yakın müşaviri konumundaydı. 1514 Çaldıran Seferinde Alauddevle'nin olumsuz tutum takınması ve sefer sırasında Osmanlı erzak konvoyunun yağmalanmasından ve yaşanan insan ve hayvan ölümlerinden Alaudevle'nin sorumlu görülmesi İran seferi dönüşü onu hedef haline getirdi. Yavuz Sultan Selim ana orduyla Kayseri-İncesu yakınlarında karargâh kurarken, Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa ve Şahsuvaroğlu Ali Bey komutasındaki 40 bin kişilik Osmanlı ordusu Alauddevle üzerine yürüdü. Tarihçi Hoca Sadeddin Efendi'nin "*en büyük 11 Osmanlı Meydan Muharebesinden biri*" olarak nitelendirdiği Göksun yakınlarındaki 1515-Turnadağı Savaşında 90'lık Alauddevle son savaşını verdi. Alauddevle ordusundaki bir kısım Dulkadir Türkmeninin Şahsuvaroğlu Ali Bey'in içinde bulunduğu Osmanlı kuvvetlerine katılması Alauddevle'nin kaybetmesinin mühim amillerinden biri oldu. Neticede savaş sonunda Alauddevle hayatını kaybederken, kudretli Dulkadir Beyliği de Osmanlı ve Anadolu Türk Siyasi Birliği lehine tarih sahnesinden çekilmiş oldu (Yinanç, 1989:96-98).

Maraş'ın Osmanlı'ya katılması Güneydoğu Anadolu'nun alınmasının yolunu açarken, Memlük idaresindeki Suriye kapıları da Osmanlı'ya açılacaktır. Nitekim Turnadağı Savaşından bir yıl sonra Yavuz, yanında Şahsuvaroğlu Ali Bey de bulunduğu halde Mısır Seferine çıkacaktır. Seferin her safhasında öncü kuvvetlerinin başında vazife yapan Şahsuvaroğlu Ali Bey Mercidabık (1516), Ridaniye (1517) ve Mısır'ın fethinde mühim rol oynayarak Kahire'ye ilk giren kuvvetlerin başında olacaktır. Yavuz, yakalanan son Memlük Sultanı Tomanbay'ın Babü'z-Züveyle Kapısında asılması vazifesini ona vererek bir ölçüde babası Şahsuvar Beyle, Memlükler eliyle öldürülen Dulkadir Beylerinin intikamını alma fırsatı verecektir (Yinanç, 1989:100-102).

Yavuz, Turnadağı Savaşı sonrası Şahsuvaroğlu Ali Bey'i Maraş Türkmenlerinin başına getirmişti. Yavuz sonrası Suriye'ye ayaklanan Canberdi Gazali İsyanını da bastıran Ali Bey'in Yavuz döneminden beri başarılı hizmetlerini kıskanan ve düşmanlık güden vezir Ferhat Paşa 1522'de onu Tokat Artıkova'da oğullarıyla birlikte öldürtecektir. Bundan sonra bölge Maraş merkez sancak olmak üzere Osmanlı eyalet sistemine dâhil edilecektir (Eyicil, 2009:32-33).

Dulkadir Beyliği yaklaşık 185 yıllık ömrüyle Maraş ve Elbistan'a silinmez bir mühür vurdu. Beyliğin değişken merkezleri olan Maraş ve Elbistan'da Dulkadirlilere ait cami, hamam, türbe, bedesten, köprü gibi mimari eserler bu kentlerin tarihi hüviyetleri olarak asırlara meydan okuyor. Kırşehir'den Gaziantep'e Kayseri'den Yozgat'a kadar uzanan izler bu güçlü ve etkili beyliğin Anadolu Türk Tarihi'nin en mühim yapı taşlarından biri olduğunu ortaya koymaya devam ediyor.

KAYNAKÇA:

1-Adem IŞIK, “Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Çağı”, Mavi Atlas, 8 (1) 2020.
2-Ahmet Eyicil, Yakınçağ’da Kahramanmaraş, Ukde, Kahramanmaraş, 2009.
3-Firuzan KINAL, Eski Anadolu Tarihi, TTK, Ankara, 1991.
4-İlyas GÖKHAN, Kahramanmaraş BB, Kahramanmaraş Tarihi, Niğde, 2019.
5-İ.Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi, 2.Cilt, TTK, Ankara, 2016.
6-Refet YİNANÇ, Dulkadir Beyliği, TTK, Ankara, 1989.

Kahramanmaraş'ın Yaşayan Kültür Mirası; Alaca Kumaş ve Alacalılar Çarşısı

Furkan KÖKSÖKEN*

Kevser MERCİMEK**

Giriş

Yeryüzünde yerleşik hayata geçilen bölgeler, Fırat-Dicle nehirleri arasındaki Mezopotamya vadisiyle, Mısır'ın Nil vadisidir. Bu bölgelerdeki nehir ve vadiler, doğal bir ulaşım ve taşıma aracı olmuştur. Geliştirilen sulama sistemleriyle, toprağın verimliliğinin artması, ticarete ivme kazandırır. Tıpkı örtünmek-giyinmeyi gerektirdiği gibi bu verim artışı, çiftçilik dışında esnaf ve tüccar gibi yeni meslekleri oluşturmuştur (Kenan M.& Önder K. 2011; 3). Giyinmek, insanların varoluşundan beri toplumun gerektirdiği bir eylem olarak gelişmiştir. Yerleşik hayata geçmeden önce de örtünmenin gerektirdiği bilinmektedir. Temel ihtiyaçlardan biri olan giyinme günümüzde geçmişte olduğu gibi oldukça önemli bir noktadadır. Giyinme, ulaşımı geliştirdiği gibi ulaşımın gerektirdiği mimari yapıları da geliştirmiştir. Bunlardan en önemlisi nitekim çarşılardır. Çarşılar sadece yeme-içme değil diğer önemli tüm temel ihtiyaçların karşılandığı alanlardır. Mezopotamya döneminden beri gelişen bu süreçte Romalılarda kullanılan *"Agora"* ve sonrasında Anadolu'ya yerleşen Türk beylikleri kervansaraylar ve çarşılarla ticaret alanlarını geliştirmiştir. Anadolu tarihte günümüzde olduğu gibi bir köprü niteliği kurmuş olup ticaret olanağını arttırmıştır. Anadolu Selçuklu sonrası kurulan ikinci beylikler devrinde Batı Anadolu'da hüküm süren beylikler liman ticaretini iyi kullanmış ve ticaret yapılarını geliştirmiştir (Aslanapa; 2017). Fakat Anadolu'da kurulmuş doğu beyliklerinden biri olan Dulkadiroğlu Beyliği oldukça önemli bir noktada olmuştur. Siyasi ilişkilerini tarihi yapılara yansıtan söz konusu bu beylik Memlük ve Osmanlı Devletleri arasında köprü vazifesi olmuştur (Eker F.& Köksöken F. 2023). Bunun sonucu olarak ticaret yapıları gelişmiştir. Beylikler döneminde yapımına başlanan Kapalı Çarşı Osmanlı Dönemi ile şekillenmiş ve oldukça önemli bir noktada bulunmuştur (Arseven). Günümüzde Kahramanmaraş Kapalı Çarşı büyüklük açısından Anadolu'da bulunan kapalı çarşılar arasında üçüncü sırada yer almaktadır. Mazmanlar, Kazzazlar, Bakırcılar ve Saraçlık gibi birçok meslek gurubunu içinde barındıran bu yapı topluluğu, içerisine zamanla ihtiyaç halindeki meslek guruplarını da almıştır. Bu meslek guruplarından biri nitekim Alacalılar Çarşısıdır. Çalışmaya konu olan Alaca Kumaş ve Alacalılar Çarşısı henüz tam olarak bir araştırmanın konusu olmamıştır. Bu yönü ile alana katkı sağlayacak bir çalışma olacaktır.

* Ordu Üniversitesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, yüksek lisans ögrencisi - sanat tarihi usta öğretiçisi
** Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü, dokuma usta ögretiçisi

Kahramanmaraş Kapalı Çarşı (Sûk-i Maraş)

Kapalı çarşı hakkında araştırmalarını, Mehmet Özkarcı 2002 tarihinde ele alırken, 2023 tarihinde Tolga Bozkurt ve Ercan Aksoy konu olarak kapsamlı araştırmalarını yapmıştır.

Kahramanmaraş kapalı çarşı Dulkadiroğulları tarafından 15. Yüzyılda ilk inşasına başlandığı görülmektedir. Konumu itibariyle Maraş Ulu Camii, Çukur Hamamı ve Taş Medrese-Türbe yakınında dağınık halde bulunan bir külliye parçası gibi görülmektedir. 1522 Çaldıran Muharebesi (**Fotoğraf-1**) ile Osmanlı hakimiyetine giren Dulkadiroğulları vilayet haline dönüşmüştür. Bu dönemde kapalı çarşıya Taşhan gibi önemli yapılar da eklenerek 16. Yüzyılda tam olarak bugünkü şeklini almıştır (**Fotoğraf-2**). İşte bu Taşhan ve kapalı çarşı arasında küçük bir alanda makaleye konu olan Alacalılar Çarşısı bulunmaktadır. Alacalılar Çarşısı Kapalı Çarşı ile Taşhan'ın arasına yerleştirilmiştir.



Fotoğraf 1- İran'ın İsfahan şehrinin Çehel Sütun Sarayı'nda bulunan ve Çaldıran Meydan Muharebesi'ni betimleyen tablo.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Çaldıran_Muharebesi E.T 20.08.2024



Fotoğraf 2- Maraş Tarihi Ticaret Alanı ve Çarşıların Konumları (Özkarcı, 2012)

Osmanlı döneminde Maraş, 1531 yılında kurulan Zü'l-kâdiriyye/Dulkadriye Eyaleti'nin sancak merkezi olmuştur. Kaynaklar, Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-66) Maraş'ın nüfus ve fiziki olarak büyüdüğünü ve özellikle de 16. yüzyılın ikinci yarısında kentte tekstil üretimine dayalı canlı bir sosyoekonomik hayatın yaşandığını belgelemektedir (Bozkurt T. & Aksoy E.; 715/**Fotoğraf-3**).



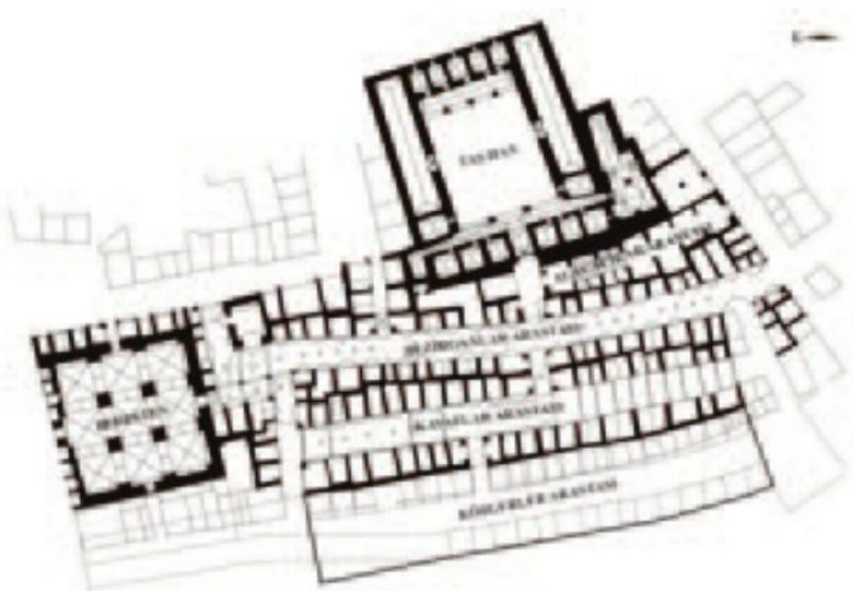
Fotoğraf 3- Dulkadiroğulları ve Osmanlı Devleti'ni Gösteren Harita

https://tarihportali.net/dulkadirogullari-beyligi-hakkinda-kisa-bilgi E.T: 19.08.2024

16. yüzyıl sonlarında Aşağı (Yeni) Bedesten merkezli klâsik bir Osmanlı çarşısı şekillenmeye başlamıştır. Günümüze ulaşabilen şekli itibarıyla Maraş Kapalı Çarşı; Yeni Bedesten'in güney kenarına bitişik, üstü açık arasta düzeninde sıralanan bezirgân, kavaf, köşker ve alaca dükkânlarının 19. yüzyılın ikinci yarısında tamamen kâgire dönüştürülerek, tonoz sistemleriyle örtülmesiyle meydana gelmiştir (**Fotoğraf-4-5**). Bu sayede Kapalı çarşı Anadolu için oldukça önemli bir yere sahip olmuştur (Bozkurt T. & Aksoy E.; 711).



Fotoğraf 4- Kapalı Çarşı Örtü Sistemi (6 Şubat Depremi Öncesi)



Fotoğraf 5- Vaziyet plânı: Bedesten, Maraş Kapalı Çarşı ve Taş Han (EHA Yapı Mimarlık & Bozkurt 2023)

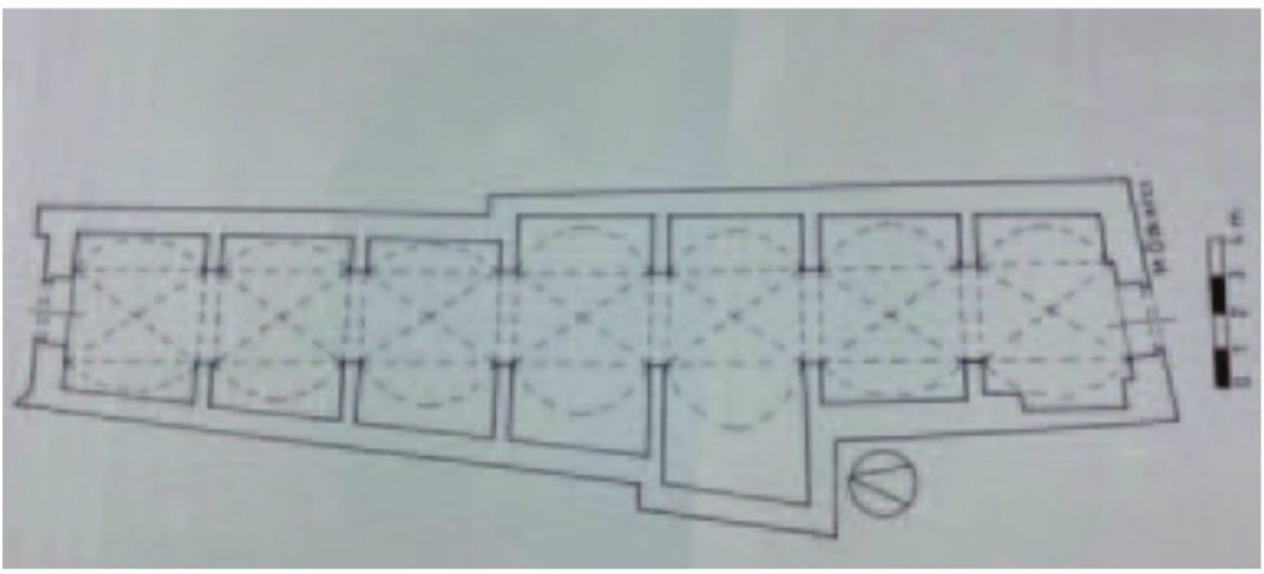
Alacalılar Çarşısı

Kitabesi olmadığı için yapının yapım tarihi bilinmemektedir. Fakat Kapalı Çarşı ile birlikte 16. yüzyıl sonlarında yapıldığı düşünülmektedir. Mimari özelliğini önemli derecede korumuş olan Alacacılar Çarşısı,

fonksiyonunu ise büyük ölçüde yitirmiştir. 1940 yılına kadar kuruluş amacına uygun olarak alaca kumaş satışı yapılmaktayken sonraki dönemde zahire ambarı olarak kullanılmıştır (Mehmet Özkarcı 2012; 99). Günümüzde tamir işleri yapan terziler ve çeşitli dükkanların kullanımına dönüşmüştür.

Kahramanmaraş'ta da alaca kumaş dokumacılığının yaygın olmasından dolayı şehirde çarşıların isimleri bahsedilirken "*Alacacılar Çarşısı*" olarak bu yapıdan bahsedilmektedir. Yapının duvar ve örtü sistemlerinde kireç harçlı kaba yonu ve moloz taş kullanılırken; kapı, paye ve kemerlerde sarımtırak renkte ince yonu taş malzeme kullanılmıştır. Dıştan yaklaşık 7x31 m boyutlarında ve çarpık planlı çarşı "Arasta" tipinde inşa edilmiştir (**Fotoğraf-6**).

Kapalı Çarşı'da Bezirgânlar ve Kavaflar arastalarının doğrusal olmayan sokakları üzerinde sıralanmış, birbirlerinden faklı ölçülere sahip dükkânlar zaman içinde aslına uygun olarak yenilenmişken, çarşının doğusuna 17. yüzyıl ortalarında Taşhan'la birlikte eklenen Alacacılar Arastası'nın daha düzenli bir plan geometrisi sergilediği dikkat çekmektedir.



Fotoğraf 6- Alacalılar Çarşısı Planı (Özkarcı, 2002)

Çarşıya, Taşhan tarafından aynı zamanda Bakırcılar Çarşısı tarafından giriş var iken günümüzde bu özgünlüğü bozularak çarşı ortadan ikiye bölünmüş, Taşhan tarafındaki bölüm terzihane, Bakırcılar Çarşısı tarafındaki bölüm ise kalaycı dükkânı olarak kullanıldığı görülmektedir. Çarşı oldukça masiftir (**Fotoğraf-7**).



Fotoğraf 7- Alacalılar Çarşısının Genel Görüntüsü (Bozkurt & Aksoy; 2023)

Dokuma

Dokuma; hayvansal ve bitkisel liflerin (hayvansal yün, kıl, ipek, bitkisel pamuk, keten vb. eğrilerek ip haline getirilmesi ile belirli bir düzenekte birbirlerine değişik metotlarda tutturularak bir bütün haline getirilmesidir.

Ortaya çıkan örgü, kumaş, kilim, halı, cicim, zili, sumak, çarpana, keçe, döşemelik, kolan vb. ürünlerdir. Dokumalar tezgâh adı verilen düzeneklerde oluşturulur. Yatay tezgâh, dikey tezgâh, gömme tezgâh gibi çeşitleri vardır. Dokumalar tezgâhta yatay ve dikey olarak birbirine geçirilip düzeneğinden oluşturulur. Tezgâhta yatay olarak takılan ip örgüsüne çözgü aralardan yatayda çözgülerin arasından geçirilerek desen ve motif oluşturmaya yarayan ip örgüsüne ise atkı ipleri denmektedir. Üç çeşit dokuma kumaş türü vardır; düz dokuma, saten dokuma, dimi dokumadır.

Kahramanmaraş'ta Dokumacılık

Yörede dokuma; kilim, cicim, zili (zülü ya da sili), çuval, çorap, heybe (habe), çul, hayvan koşum takımları, çadır vb. gibi çeşitlenmiştir. Dokuma, "gergef" adı verilen dokuma tezgâhlarında yapılır. Dokumacılık, yapım tekniğine göre mekikli ve kirkitli dokumalar olarak yapılır. Mekikli dokuma tekniğinde kumaş dokuma, kolan, çarpana (plaka) dokumalar yapılır. Bu dokuma çeşitlerinden yün, ipek, pamuk ya da keten kullanılarak; kumaş, çevre, peşkir, yağlık

vb. ürünler elde edilir. Konargöçer aşiretlerin çadırlarında kullanılan keçe ve çoban kepenekleri, hayvanların koşum takımları, sepet, heybe, takı, önlük bağları ve özellikle çadır çulunu taşıyan kolanlar bu yöntemle yapılır (**Fotoğraf-8**). Kirkitli dokuma tekniğiyle kilim, cicim, zili yapılır (Demir A. 2010; 325).



Fotoğraf 8 – Çağlayancerit Keziban Hatun Camii Dokuma Örnekleri (Maraş Avucumda)

Dokumalar her bölgeye, yöreye bölgenin coğrafi, iklimsel ve bitki örtüsü vb. sebeplere dayalı çok fazla çeşitlilik gösteren örnekleri vardır. Bu araştırmada Kahramanmaraş yöresine özgü olan alaca dokumaları ele alınmaktadır. Alaca çözgüsü ve atkısı pamuk iplerden meydana gelen çizgili, çubuklu adları ile anılan dayanıklı ve kullanışlı bir kumaştır. Bez ayağı örgü tekniğinde iki veya altı çerçeve ile dokunur. Alacalarda, kumaş yüzeyinde oluşturulan değişik renklerdeki uzunlamasına çizgisel efektleri çözgü ipliği ile sağlanır. Kutnuların atkılarında beyaz renk kullanılırken, alacalarda lacivert ve kahverengi ile boyanmış atkı ipliği kullanılır. Bu kumaşlar düz renklerde dokunduğu gibi çözgü yönünde inceli, kalınlı çizgi efektleriyle renklendirilmiş, bazen de dişeme doku çizgilerinin yer aldığı kompozisyonlarda da üretilir. Bu nedenle kutnu dokumalar kadar zengin çeşide sahip olmasalar da şu isimler altında dokunur: Pijama Çizgili, Gümüşi Lacivert Çizgili, yeni Çizgi, Düz Helaliye, dişli, Üç Çubuklu Meştane ve Şalşapiktir (Öztürk; 2007:106).

Alaca Kumaş

Akademik anlamda yayımlanan birçok araştırmada umumiyetle kırmızı zemin üzerine sarı çubuklu pamuklu bir kumaştır; pamuklu alaca ve ipekli alaca diye ikiye ayrılır. Tire ve Erzincan alacaları en iyisi olarak tanınır. Eskiden Bursa, Halep, Manisa ve Kastamonu alacaları da meşhurdu. Bugün de Boldan, Arapkir, Gaziantep'te eski örneklerine göre dokunmaya çalışılmaktadır (**Fotoğraf-9**). Diğer adına Beşparmak da denir (Özen;1981; 300). Çok dayanıklı olan bu kumaştan Kahramanmaraş'ta erkeklere mintan, kadınlara şalvar ve entari dikilirdi (Özkarcı; 2012; 99).



Fotoğraf 9- Gaziantep Alaca Kumaş Örneği (Eraslan&Atalay; 2013)

Yerel halkın Anadolu'da "*alaca*" kelimesine; alaca bez, alacalı kumaş, alacalı don, alacalı kilim, alacalı çuval, alaca entari olarak değişik bölgelerde ad olarak karşılaşılmaktadır (Eraslan & Altay; 2013; 254). Halil İnalcık, Türkiye Tekstil Tarihi kitabında alaca kumaştan bahsederken şöyle demiştir: "*Moğol döneminden sonra XIII. yüzyıldan beri Hindistan, Iran ve Türkiye'de tüketimi çok olan ipek-pamuk karışımı bir grup kumaş çeşidine kutni ve alaca denilmektedir*" (İnalcık, 2008;103). Kahramanmaraş'ta 1940 öncesi faaliyette olan bu çarşının, mavi ve beyaz çizgili olarak alt kesim halkın satın alabilmesi için sağlam ve dayanıklı olması ile kurulduğu görülmektedir (**Fotoğraf-9**).



Fotoğraf 9- Dokunan Alaca Kumaştan Bir Örnek

Kapalı Çarşı, Alacacılar Çarşısı içindeki tüm dükkânlar ve Yeni Bedesten korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillidir. 2008 tarihinde kapsamlı olarak restore edilmiştir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinde çarşının Dulkadiroğulları döneminde yaptırılmış olan Kapalı Çarşı bölümü oldukça hasar almıştır. Söz konusu bu hasar Alacalılar Çarşısını da etkilemiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Kapalı Çarşı restorasyona alınmıştır.

Sonuç

"Tarihte konumu itibariyle oldukça önemli bir noktada olan Dulkadiroğulları, Safevi, Memlük ve Osmanlı devletleri arasında oldukça önemli bir konumda yer almıştır. Bu stratejik noktayı iyi değerlendiren beylik ticaret yapılarını geliştirmiştir. Anadolu'da inşa edilen en önemli ticaret yapılarından biri olan kapalı çarşı zamanla yıkılmış, tahrip edilmiş veya elden geçirilmiş olsa da önemini günümüzde büyük ölçüde korumuştur. Tarihi Maraş Kapalı Çarşısında yer alan Alacalılar Çarşısı, satışı 1940 öncesi olan Alaca Kumaş günümüzde unutulmaya yüz tutmaktadır. Alacalılar Çarşısı bahsi geçen bu kumaşın kullanımının azalması ile tahıl ambarına, ardından günümüzde çeşitli tamir işlerinin yapıldığı terzi dükkanlarına dönüşmüştür. Alaca Kumaş, 2017 tarihinde açılan Millî Eğitim Bakanlığı ve Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğüne Bağlı *Okul Müdürü Ayşegül KİRİŞCİ koordinatörlüğünde Kahramanmaraş Olgunlaşma Enstitüsü tarafından tekrar ele alınmıştır. Bahsi geçen kurum unutulmaya yüz tutan el sanatlarını tekrar gün yüzüne çıkarmayı hedeflerken bunları arşivleyip gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Söz konusu kumaş bu kurumda farklı uygulamalarda aslına uygun olarak dokuma ustaları tarafından ahşap tezgahlarda geleneksel yöntemlerle dokunmaktadır. Günümüz modasına entegre edilerek unutulmaması amaçlanmaktadır.* Yapılan bu araştırma sayesinde Anadolu'nun farklı bölgelerinde dokunan Alaca Kumaşın Kahramanmaraş'ta da dokunduğu doğrulanmıştır. Alaca kumaş geçmişte yoksul halkın alabildiği bir kumaştı, Maraş Tarhanası olarak adlandırılan kuru gıdanın altına serilir, çuval ve saklama malzemesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Günümüzde pek kullanılmayan hatta unutulan bu kumaş ve dokunup satıldığı çarşı sadece isim olarak hatırlanmaktayken bahsi geçen Olgunlaşma Enstitüsü ve buna benzer kurumlarla birlikte tasarımcılarda bu kumaşı farklı şekillerde modernize ederek tasarlamaktadır."

Kaynakça

Arseven C. E. *Türk Sanatı Tarihi 1-2 Menşeinden Bugüne Kadar Mimari Heykel Resim Süsleme ve Tezyini Sanatlar.* İstanbul. Milli Eğitim Basımevi.

Aslanapa, O. (2017). *Türk Sanatı*. Istanbul: Remzi Kitabevi.

Bozkurt, T., & Aksoy, E. (2023). *Kahramanmaraş Kapalı Çarşı*. Sanat Tarihi Dergisi, 32(2), 711-739. https://doi.org/10.29135/std.1298288

Cebeci, D. T. (2023). *Tokat İli Dive/Günevi Yöresi Alaca Dokumaları*. Kesit Akademi, 9(34), 129-158.

Demir A. (2010). Dağların Gazeli Maraş "*Beşikten Mezara Maraş Folkloru*", 309-373.

Eker, F., & Köksöken, F. (2023). *Kahramanmaraş, Adana ve Gaziantep Örnekleri Işığında Suriye-Zengi Üslubunun Mimari Süslemeye Etkileri*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 13(Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu Özel Sayısı), 93-124. https://doi.org/10.48146/odusobiad.1205658

Erarslan, İ. (2013). Anadolu'da¨ Alaca¨ Üzerine Bir Karşılaştırma. *Akdeniz Sanat*, *6* (11).

H. Inalcık. (2008). *Türkiye Tekstil Tarihi, Seçme Eserleri:* 1. Türkiye Iş Bankası Kültür Yayınları. 1. Baskı. Istanbul.

Mortan K. & Küçükerman Ö. (2011). *Çarşı, Pazar, Ticaret ve Kapalıçarşı*. Türkiye İş Bankası.

Özen, M. (1981). *Türkçe'de kumaş adları*. *Tarih Dergisi*, (33), 291-340.

Ozkarcı, M. (2007). *Türk Kültür Varlıkları Envanteri: Kahramanmaraş 46*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ozkarcı, M. (2012). *Kültür Hizmetleri Serisi* C. 3. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Yayını.

Öztürk İ. (2007). *Dokumaya Giriş- Halı, Düz Dokumalar ve Dokuma Kumaşların Üretim Teknikleri*. Morfil Yayınları.

Binlerce Yıllık Kültürel Miras : Germanicia Antik Kenti Mozaikleri

Ayşe ERSOY*

Kahramanmaraş Kenti; tarih boyunca Asya-Avrupa-Afrika arasında bir köprü görevini gören Anadolu Yarımadasının Ortadoğuya açılan güney kapılarından biri olmuştur. Kent, verimli ovalarıyla, zengin bitki örtüsüyle, ırmaklarıyla, dik vadilerde oluşan mağaralarıyla insanlığın ilk yerleşmeleri olan paleolitik çağdan günümüze kadar her döneme ev sahipliği yapmıştır. Demir Çağı'nda Bölgede Geç Hitit Krallıklarından Gurgum krallığı kurulmuş ve başkenti Markasi-Maraş olmuştur. Hellenistik Dönemde, MÖ. 8. yüzyılın ikinci yarısında Makedonya Kralı Büyük İskender'in Yakındoğu seferinde Persleri İssos Savaşı'nda yenmesiyle birlikte Maraş ve çevresi de bu Krallığın egemenliği altına girmiştir[1]. (Abu'l Farac 1999, s.108) İskender'in ölümünden sonra Komutanlarından I. Selevkos Nikator bölgede Selefkos Krallığı'nı kurmuş ve Maraş 150 yılı aşkın süre Selefkos Krallığı'nın egemenliği altında kalmıştır. [2] Selevkosların zayıflama sürecinde bölgenin Satrabı Ptolemaios bağımsızlığını ilan ederek bölgede Kommegene Krallığı'nı kurmuştur. Roma İmparatorluk döneminde, Romalıların Anadolu'yu egemenliği altına almasından sonra Roma, Kommegene Krallığı'nı da hakimiyeti altına almış ve Kommegene Krallığı'nı oluşturan dört büyük kentten biri olan Germanicia'da Roma egemenliği altına girmiştir. O tarihlerde iktidarda bulunan ve resmi adı "Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus" olan Caligula, Kommegene Krallığı tahtına IV. Antiokhos'un geçmesini sağlayınca, Antiokhos'da bir şükran ifadesi olarak kentin adını, İmparatora izafeten"Germanicia" koymuştur.Antik kaynaklarda Germanicia, Kahramanmaraş'a lokalize edilse de ayakta Kentte hiçbir kalıntının olmaması nedeniyle bilim adamlarınca bugüne kadar tam yeri tespit edilememiştir. Germanicia ile ilgili bilimsel yayınlarda yapılan araştırmalarda; Ramsay'ın "Geographia" adlı eserinde; Germanicia'dan Suriye topraklarında Ön Asya ve Küçük Asya sınırında özellikle Kommegene topraklarına ait bir Polis olarak bahsetmektedir[3]. Clive Foss "The Oxford Dictionary of Byzantium" isimli sözlükte, Germanicia'yı Anadolu ile Suriye'yi birbirine bağlayan yol üzerinde bulunan bir kent olarak anlatmıştır[4] (Foss, 1991, s. 845). Charles Texier, "Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi" adlı kitabında Germanicia Şehri'nin Maraş olduğunu Roma, Ermeni ve Süryani kaynaklarının da bu tezi desteklediğini belirtmektedir[5]. Honigmann'ın "Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı" adlı yayında, Germanicia Şehri'nin Antakya'dan

* Hatay Müzesi Müdürü, a-ersoy-0106@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5385-0872.

[1] Abu'l Farac, G. Abu'l Farac Tarihi, C. I-II Süryaniceden Çev. R.A.W. Budge, Türkçe Çev. R. Doğrul, TTK Basımevi, 1999, s.108 vd.

[2] Oğuz Tekin, Pers İmparatorluğu'ndan Türk-İslam Egemenliğine Kahramanmaraş'ta Tarih, Kültür ve Para, dağların Gazeli Maraş ,Yapı Kredi Yayınları , İstanbul. 2010, s. 157-183

[3] W.M.Ramsay A Sketchof the Historical Geograpy of AsiaMinor,Cambridge Universty Pres 2010 s.276-280

[4] C. Foss, Germanikeia,The Oxford Dictionary of Byzantium, 2.Newyork-Oxford,1991 s.845

[5] C.Texier Küçük Asya Coğrafyası,Tarihi ve Arkeolojisi,(Çev) A.Suat Ankara 2002 s 141-142

gelen doğu yolu, Elbistan ve Yarbuz'dan gelen güney yolu, Göksun'dan gelen güneydoğu yolu ve Hadat, Bahasna ve Sumaysat'tan gelen batı yolu üzerindeki bir dörtyol ağzında konumlandığı anlatılmaktadır[6]. Roma Döneminde MS 2. yüzyılda Kommegene Bölgesi'nin 4 önemli kentinden biri olan Germanicia'ya Anadolu'da büyük kentlere tanınan sikke basma hakkı tanınmıştı. O dönem Germanicia sikkelerinde kentin iki adı bulunmaktadır. ''Kaisareia ve Germanicia. Sikkelerinde Kaisareia lejantıyla anılması şehrin Roma kökenini de işaret etmektedir.

Germanicia, Roma İmparatorluğu'nun MS. 395 'te doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu sınırları içerisinde kalmıştır. Son yıllarda Kahramanmaraş Müzesi'nin yaptığı bilimsel arkeolojik kazılar sonucunda Dulkadiroğlu İlçesi'nde halkın "Karamaraş" dediği bölgede 146 hektarlık bir alanın Germanicia Antik Kenti'nin yayılım alanı olduğu sonucuna ulaşılmıştır[7].

Bugüne kadar Şehir merkezinin doğusunda yer alan Dulkadiroğlu İlçesi'ne bağlı Bağlarbaşı, Şeyh Adil ve Namık Kemal Mahallelerinde kaçak kazılarla, ihbarlarla ve kurtarma kazılarıyla toplam 35 alanda mozaik ve kalıntı bulunmuştur. Germanicia mozaiklerini, genelde av sahnelerinin ve günlük yaşamların yer aldığı figürlü ve çeşitli geometrik süslemelerin yer aldığı geometrik desenli mozaikler olarak iki kategoriye ayırabiliriz. Germanicia Kenti'nin bu bölgede kurulmuş ve gelişmiş olmasının temel nedeni, Kentin kurulduğu Bölgenin topografik açıdan ovaya hakim bir yamaç olmasıdır. Diğer bir neden kentin savunması ve kontrolü açısından Kente açılan yolların kent yerleşim sahasından izlenebilir olmasıdır. Ayrıca kentin yakınından geçen Aksu Çayının ve Kent merkezine 20 km. uzaklıktaki Hasancıklı Köyü yakınlarından geçen Ceyhan Nehrinin yakınlığı, kent merkezinde yer alan ve Aksu Çayının kollarını oluşturan Kanlıdere, Şeker Dere ve Uzunoluk Derelerinin villalarda kullanılan mozaik taşları için önemli bir kaynak oluşturması da mozaik döşemeler açısından önemlidir. Günümüzde Kent merkezinin doğusunda kalan Germanicia Antik Kenti'nin mozaiklerinin bugün zeminden 60. cm. derinlikte sağlam olarak bulunuyor olmasının nedeni nedir diye soracak olursak; Ahır Dağı yamaçlarında kurulan Antik Kentin zamanla yağışların etkisiyle dağ yamaçlarından akan sele maruz kalarak zamanla yamaçların bu selden kalan alüvyon toprakla örtülmüş olması mozaikleri günümüze taşımıştır.

Dulkadiroğlu Mahallesinde 2007 yılında ev sahibi tarafından kaçak kazı sonucu bir parçası bulunan ve Kahramanmaraş Müzesi Başkanlığı'nda 2009-2010 yıllarında yapılan kurtarma kazısı sonucunda ortaya çıkarılan mozaik halen in-situ olarak yerinde sergilenmektedir. 46 m2'lik bir alanı kapsayan mozaik bir Roma villasının salonuna aittir. Üzerinde yer alan betimlemelerde Roma Dönemi Germanicia Antik Kenti'nin sosyal yaşamını anlatmasından dolayı mozaiğe "Yaşam Mozaiği" adı verilmiştir (Res. 1) . Yaşam Mozaiği, bugüne kadar bilimsel kazısı yapılan ilk mozaik olması açısından önemlidir. Üç panodan oluşan taban mozaiğinde her panoda Germanicia'nın günlük yaşamından farklı kesitler sunulmaktadır. Mozaikte üst panoda "Av Yaşamı", orta panoda "Çoban Yaşamı" alt panoda "Açık Havada Kır Yaşamı" anlatılmaktadır. Mozaiğin üzerinde yer alan 6

[6] E Honigmann, Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı,(Terc.) F. Işıltan,İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970 s.312

[7] A. Ersoy "Kahramanmaraş Merkez Germanicia Antik Kenti Mozaikli Alan 2009-2010Yılı Kurtarma Kazısı" 20.Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu Yayınları,Ankara 2012 s. 95-117

villa tasviri dikkate değerdir.Mozaiğin çevresinde yer alan bordürde asma dallarının oluşturduğu kıvrımlar içerisinde yabani ve evcil hayvanlar betimlenmiştir[8].



Resim 1: 2009-2010 Yılları Kazı Çalışmalarında Bulunan "Yaşam Mozaiği"

8 A. Ersoy Mozaiklerle Yeniden Doğan Kent-Germanicia (ed.F.Eker)Berlin.Lap.LambertAcademic Publishing. 2017 s. 130-170

Bağlarbaşı mahallesinde yine iki katlı bir evin bodrum katında yapılan kaçak kazı sonucu bulunan mozaikte de av sahnesi betimlenmiştir. Betimlemede bir elinde mızrağı diğer elinde asası olan bir avcı tasvir edilmiştir. Avcı omuzlarına attığı geyiği daha önce yakalayıp bir çit içerisinde tuttuğu geyiklerin yanına getirmektedir (Res.2-3) 2021 yılı Müze kurtarma kazılarında bu tasvirin devamında Germanicia'lıların ava gitmeden önce düzenledikleri "Şölen Mozaiği" bulunmuştur.



Res. 2 Avdan dönen Avcı



Res.3 Avcı Mozaiğinin Bordürünün Köşesinde Yer Alan Mask.

Germanicia mozaiklerinden özellikle "Yaşam Mozaiği"nde ilk bakıldığında, günlük yaşam sahnelerinin bulunduğu ve hiçbir dini sahne bulunmadığı zannedilir. Ancak o dönemde okuma-yazma oranı düşük olduğundan mozaikler üzerindeki bazı tasvirler aslında dini semboller içermekte olup dinin öğretilerini yaymak amacıyla özellikle betimlenmiştir. Hıristiyanlığın gizli gizli halk arasında yayılmaya başladığı MS. I. yüzyıldan resmi din olarak kabul etmesi olan 4. yüzyıla kadar insanlar üzerlerindeki baskıdan dolayı tek tanrılı dine inanışlarını ve Hıristiyanlığın öğretilerini sembollerle anlatmışlardır.Erken Bizans Dönemi'nde büyük Konstantin'in Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmesine kadar olan süreçte şehirlerde halkın arasında Hıristiyanlık çok geniş kitleler tarafından kabul görmüştür.. Halk zamanla Paganizmin çok Tanrılı dinin Tanrılarını ve mitolojisini terk ederek Hıristiyanlığın öğretilerini dini sembollerle yaşatmıştır. Konularını İncil ve Tevrat'tan alan Hıristiyan imgeleridir. Bu tasvirler Hıristiyanlığın ortak bir dili olarak mozaiğin ustası ve yaptıran tarafından özel olarak seçilmiştir.

Yaşam mozaiğinin merkezinde yer alan ve diğer insan betimlemelerine göre daha heybetli cepheden yapılan erkek figürü ilk etapda bir çobanı anlatmaktadır. Fakat tasvirin ayrıntılı incelenmesinde; çoban tasvirinin mozaiğin orta merkezine yapılmış olması, diğer erkek betimlemelerine göre daha heybetli yapılmış olması bu tasvirin aslında Kutsal Kitap İncil'deki "Çoban İsa"yı sembolize ettiğini çağrıştırır. Bu tasvir özelikle mozaiğin merkezine ev sahibi tarafından kutsal kitabın öğretilerini yaymak için yaptırılmıştır.

Mozaikte bir ağacın dibinde bulunan göletten su içerken bir geyik tasvir edilmiştir. Hıristiyanlıkta, geyik ve ceylanın tüm yaratıklardan korkan bir doğası olmasına karşın her tür yılanı öldürdüğüne inanılmaktadır. Bu nedenle de geyik ve ceylan Hıristiyan inanışın bir sembolü olarak kutsal kabul edilmektedir. Bu tasvir; Mezmur 42:1'deki "erkek geyik nasıl akarsuları özlerse canım da seni öyle özler tanrım" tümcesinden esinlenerek mozaiğe yapılmıştır[9]. Mozaiğin kalın bordüründe yer alan asma, ikonografik açıdan Hıristiyanlıkta Hz. İsa'yı temsil etmektedir. Anadolu'da Hristiyanlığın yayılmağa başladığı I. yüzyıldan itibaren Hz. İsa ile ilgili en önemli metafor asmadır. Eski Ahit'te Yaratılış 40:9-11'de 9: Böylece baş saki söyledi Yusuf onun hayali. Ona de ki: Rüyamda önümde bir asma gördüm, 10: asmanın üzerinde üç dal vardı. Tomurcuklar çiçek açtı ve salkımlar olgunlaştı ve üzüm oldu. Yeni

[9] Daloğlu Özkaya E.(2011) "Anadolu'da Erken Bizans Dönemi Figürlü Zemin Mozaikleri " Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , Çanakkale



Res. 4: Göletten Su İçen Geyik Tasviri.

Ahit'te asmanın kutsallığı aynı şekilde Hz.İsa ile yakından ilgilidir. Yuhanna İncil'i 15:1-5'de "1: ben gerçek asmayım ve Babam bağcıdır. 2: Kesiyor içimde meyve vermeyen her daldan daha da verimli olması için budama yapıyor. 3: Zaten temizsin çünkü sana söylediğim sözden. 4: Bende kalın, ben de sizde kalayım. Çubuk asmada kalmazsa kendiliğinden meyve veremez. Bunun gibi sizde bende kalmazsanız meyve veremezsiniz. 5: Ben asmayım, siz çubuklarsınız. Bende kalan ve benim kendisinde kaldığım kişi çok meyve verir." diye anlatılmaktadır. Sanattada asma ve üzüm dini açıdan fedakarlık olarak da yorumlanmaktadır.



Res.5: Mozaiğin bordüründe Yer Alan Asma ve Üzümleri.

Mozaikte kır yaşamının anlatıldığı alt panonun ortasında bir ağaç ve ağacın iki yanında karşılıklı iki koyun

tasvir edilmiştir. Bu betimleme de ikonografik açıdan Hıristiyanlıkta refrigerium sahnesidir. Genelde mozaiklerde kantharosdan su içen koyunlar ve tavus kuşları olarak mozaiklerde yer alsa da bu mozaikte olduğu gibi bir ağacın her iki yanında yer alan koyun veya tavus kuşları olarak betimlenir. Hıristiyanlıkta koyunlar vaftiz olmamış insanları ya da Hıristiyanlığa inananları temsil eder.

Ayrıca yaşam mozaiğinin bordüründe çok fazla kuş türü bulunmakta olup kuş betimlemeleri inananların ruhları olarak yorumlanmaktadır. Kuşlar hep göklerde uçtukları için ve kutsal olan Tanrı yukarlarda olduğundan inananların ruhları olarak Erken Bizans mozaiklerinde kuş türlerine sıklıkla yer verilir. Değişik türdeki kuşların mozaiklerde yer alması farklı ruhsal yapıdaki inananları temsil eder.



Res.6 Bordürde Yer Alan Kuş Türlerinden Ördek

Hıristiyanlığın devlet dini olarak kabul edilmesinden sonra MS. 5. yüzyılda Hıristiyanlıkta bazı mezhepler güçlenerek çatışmalara neden olmuştur. Mezheplerden Monofizitlik özelikle Germanicia ve çevresinde çok fazla yaygınlaşmış ve kent bir Monofizitlik merkezi olmuştur (Aladağ 2009:10) Bir başka mezhep olan nastudilik'de MS. 428-431 yılarında Constantinopolis piskoposu olan Nestorios'un Germanicia'lı olması nedeniyle çok sayıda taraftar bulmuştur[10]. Yaşam mozaiğinde yer alan Hıristiyanlığın öğretilerinin bir sembol olarak yer alması mezheplerle de örtüşmektedir.

Yaşam Mozaiğinde yer alan 6 villa tasviri, ayakta hiçbir kalıntısı olmayan Germanicia Kenti'nin mimarisini yansıtması açısından çok büyük önem arz etmektedir. Bugüne kadar Anadolu'da kentlerin mimarilerine

[10] Aladağ İ. "İlk İslami Dönemlerde Maraş,İlk Fethinden Selçukluların gelişine kadar" Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı ,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009 Kars

ait yapılara mozaiklerde çok az rastlanılmıştır. Bölgede yer alan ve mozaikleri ile ünlü Antakya ve Zeugma kentlerinde yapılan kazılarda antik yapıların sadece duvarlarının kalıntılarına ulaşıldığından yaşam mozaiğindeki villa tasvirleri bölgenin villa mimarisine de ışık tutar. Ayrıca Yaşam Mozaiği ve Şölen Mozaiği'nde Germanici'nın sosyal ve kültürel yaşamı, florası, faunası hakkında bize bilgiler sunar.



Res.7 Mozaikte Bulunan Villa Tasviri

Bugune kadar gerek kurtarma kazılarıyla gerekse kaçak kazı sonucu ortaya çıkarılan Germanicia mozaiklerinde günlük yaşama ait betimlemelerin bulunduğu mozaikler yanında geometrik ve bitkisel desenli mozaikler de ortaya çıkarılmıştır. Mozaiklerde ustalar betimlemelerinde reailst bir üslup kullanmışlardır. Üsluptaki gerçekçiliği ustalar mozaiklerde zengin bir renk yelpazesiyle yakalamışlardır. Bir desimetrekareye düşen 250 tessera sayısıyla tasvirlerde ışıklandırmalar ve ince detayları büyük bir ustalıkla yapmışlardır.

Germanicia mozaikleri çevresinde bulunan Antakya ve Zeugma mozaikleriyle yarışacak nitelikte kalitelidir. Zeugma ve Hatay mozaikleri MS.1-3. yüzyılı yansıtırken Urfa-Edessa-Haleplibahçe mozaikleri 6-7. yüzyılı yansıtmakta Germanicia mozaikleri ise bölgedeki zaman boşluğunu doldurarak döneminin 4-5. yüzyılını ortaya koymaktadır. Bölgede bugüne kadar kazısı yapılmış mozaiklerden "Yaşam Mozaiği" ve Şölen Mozaiği" ile ilgili literatürde yapılan taramalarda mozaiklerde av sahnelerine sıklıkla rastlanırkan bir kentin sosyal-günlük yaşamından kesitler sunan ve aynı zamanda Hıristiyanlığın öğretilerini barındıran mozaiklere çok nadir rastlanmaktadır. Mozaiklerde kentin sivil mimarisine ait villaların betimlemeleri de mozaiğe çok büyük bir değer katmaktadır.

Yapıldığı dönemde zenginliğin, gücün ve ihtişamın bir göstergesi olarak villaların, hamamların, agoraların ve dini yapıların tabanını süsleyen mozaikler, yok olmuş Germanicia Antik Kenti'nin günümüze taşınmasında önemli bir belge görevini üstlenmiştir. Yıllar önce Germanicia'nın yerleşim sahası olan Bölge iskana açılmamışken ve iskanı açıldığı sırada tek ve iki katlı evlerin inşası sırasında vatandaşların sürekli olarak mozaik buldukları ile ilgili ilgilere haber verildiği halde bölgede bir araştırma-çalışma yapılmaması çok üzücüdür. Antik Kentte ilk kazı çalışmalarını başlatan dönemin Valisi, Sanayi ve Ticaret Odası, Turizm Alt Yapı Birliği, Emniyet Müdürlüğü ve Müze Müdürlüğü yetkilileri halkı,sivil toplum kuruluşları Germanicia mozaikleri ile tanıştırarak halk-devlet işbirliği ile Germanicia Şehri'nin tekrar yaşatılmasını sağlamıştır.

Günümüzde Dulkadiroğlu İlçesinde iki-üç katlı evlerin oluşturduğu üç-dört mahalle yerleşimi altında kurtarılmayı bekleyen mozaikleri ortaya çıkarabilmek için öncelikle mahallelerin bölüm bölüm kamulaştırılması gerekmektedir. Bugüne kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan sağlanan ödeneklerle Kahramanmaraş Müzesi'nce 3-4 yerde bilimsel kurtarma çalışması yapılmıştır. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi'nin, Dulkadiroğlu Belediyesi'nin ve Sivil Toplum Kuruluşlarının, halkın el-ele vererek bölgenin kamulaştırılması yapılıp bilimsel kazılar sonrası bir Arkeopark olarak ziyarete açılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abu'l-Farac, G. (1999). "Abu'l Farac Tarihi", Çev. (Ö. Riza Doğrul), c. I-II, TTK Yayınları, Ankara.

Aladağ, İ. (2009). İlk İslami Dönemlerde Maraş, İlk Fethinden Selçukluların Gelişine Kadar, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kars.

Daloğlu, E. D. (2011), Anadolu'da Erken Bizans Dönemi Figürlü Zemin Mozaikleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale.

Ersoy A. (2012), "Kahramanmaraş Merkez Germanicia Antik Kenti Mozaikli Alan 2009-2010Yılı Kurtarma Kazısı", 20. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu Yayınları, Ankara, s.95-117.

Ersoy, A. (2017), Mozaiklerle Yeniden Doğan Kent-Germanicia (ed. F.Eker), Lambert Academic Publishing, Berlin.

Foss, C. (1991), "Germanikeia", The Oxford Dictionary of Byzantium, Cilt 2, Oxford-New York, s.845.

Honigmann, E. (1970). Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, (Terc.) F. Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Tekin, O. (2010). Pers İmparatorluğu'ndan Türk-İslam Egemenliğine Kahramanmaraş'ta Tarih, Kültür ve Para. Dağların Gazeli Maraş, 157-183.

Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*,(Çev) A. Suat, Ankara.

Ramsay, W. M. (2010). A Sketch of the Historical Geograpy of Asia Minor, Cambridge Universty Pres.

Gurgum Krallığı: Anadolu'nun Stratejik Noktası

Oktay DUMANKAYA*

Çağlar AKDAĞ**

İnsanlık tarihine bakıldığında, doğa ve insan kaynaklı pek çok küçük ya da kitlesel göç olayının yaşandığı görülmektedir. Göçlerin temel sebepleri arasında genellikle ekonomik nedenler öne çıkar. Ayrıca, göçlerin yaşanmasında kıtlık, nüfus yoğunluğundaki artış ve iklim değişikliği gibi unsurlar da etkili olmaktadır[11]. Özellikle MÖ 1200'lerin sonlarında büyük bir karmaşaya yol açan ve "Deniz Kavimleri" ya da "Deniz Halkları" olarak bilinen Ege Göçleri[12], Anadolu'daki güçlü Hitit Devleti'nin çöküşüne neden olmuş ve bölgedeki siyasi yapıyı köklü bir şekilde değiştirmiştir[13]. Hitit Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte, Anadolu'daki pek çok Hitit kenti terk edilmiş ve önemli bir güç boşluğu oluşarak Anadolu bir kargaşa dönemine girmiştir. Anadolu'da yazılı belgelerin ortadan kalkmasıyla, tarihsel kayıtların yetersizliği nedeniyle "Karanlık Çağ" olarak adlandırılan bir döneme girilmiştir[14]. Bu dönem, kültürel ve toplumsal yapıların yeniden şekillendiği, yazının kullanımı ve belge bırakma pratiğinin azaldığı bir zaman dilimini ifade eder. Genellikle bu süreç, tarihçiler tarafından "Erken Demir Çağı" olarak nitelendirilmekte ve bu adla anılmaktadır[15].

Özellikle Güney ve Güneydoğu Anadolu'da, tarihsel gelişmelerle birlikte yeni bir dönemin başlangıcı yaşanmış ve bu süreçte "Neo-Hitit/Geç Hitit[16]" olarak bilinen kent devletleri ortaya çıkmıştır[17].

Bu yeni devletler, Hititlerin dini inançlarını, ritüellerini ve kültürel değerlerini tamamen unutmadan

* Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Arkeoloji Bölümü

** Ph.D Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji ABD.

11 Taşdöner, 2012, 85.

12 Mısır kaynaklarında, Deniz Halkları olarak anılan gruplar, farklı isimlerle de tanımlanmıştır; bunlar arasında "Denizin Ortasından Gelenler," "Denizin Ortasında Yaşayanlar," "Kuzeyden Gelen Halklar" ve "Gemilerde Yaşayanlar" gibi ifadeler yer almaktadır. Bu halkların modern literatürde "Deniz Kavimleri" (Sea People) olarak tanımlanması süreci ise neredeyse iki asırlık bir geçmişe sahiptir. Bu süreç, tarihsel belgelerin ve arkeolojik bulguların incelenmesiyle, farklı kültürlerin bu kavimlere dair algılarını ve tanımlarını anlamaya yönelik uzun süreli çalışmaların sonucunda şekillenmiştir. Deniz Kavimleri adı, bu halkların Akdeniz bölgesindeki etkileri, göç hareketleri ve istilaları hakkında yapılan modern araştırmaların bir ürünü olarak kabul görmüştür ve bu süreçte, onların kimlikleri, kökenleri ve tarihi üzerindeki akademik tartışmalar büyük bir gelişim göstermiştir. Gür, 2012, 43; Taşdöner, 2012, 92, 93; Eroğlu, 2014, 44.

13 Akurgal, 1997, 190.

14 Macqueen, 2001, 170-175; Ünal, 2002, 31.

15 Gür, 2012, 130, 131, 138, 146, 150, 153, 154, 156.

16 "Geç Hitit" terimi, Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da ortaya çıkan ve daha sonra Assur İmparatorluğu'nun egemenliği altına giren küçük krallıkları tanımlamak için kullanılır. Bu ifade, başlangıçta MÖ II. Binyılda Hitit İmparatorluğu'nun yer aldığı Anadolu'yu kastederken, Assurlular ve Urartular tarafından MÖ I. Binyılda bu küçük krallıkları ifade etmek için kullanılmıştır. Hawkins, 1974: 68.

17 Bu devletler, Yeni Hitit, Geç Hitit, Luvi, Luvi-Arami ve Suriye-Hitit Kent Devletleri olarak tanımlanmaktadır. "Neo-Hitit" terimi ise, bu isimlerin İngilizce ve Türkçe dillerindeki uyarlamalarıdır.

devam ettirmiş, ancak bu mirası kendi özgün bakış açılarıyla yeniden yorumlayarak toplumsal ve sanatsal yapılarında da yenilikler getirmişlerdir[18].

Hititler dönemindeki baskının kalkmasıyla, yerel kültürlerin öz kimliklerinin yeniden ortaya çıkması mümkün hale gelmiş olabilir. Bu yüzden, Neo-Hitit Krallıkları resmi yazışmalarda Akkadca, Hititçe gibi dilleri değil, muhtemelen günlük konuşma dilleri olan Luvice ve Aramiceyi tercih ettiler[19]. Buna en büyük kanıtı tespit edilen Luvice yazıtlı steller ve heykeltraşlık eserleri üzerinde görmekteyiz[20].

Neo-Hitit coğrafyasına bakacak olursak Anadolu'da, Kızılırmak ve Seyhan nehirleri arasında, farklı bölgelerde birbirinden bağımsız küçük krallıklar varlık göstermiştir. Tabal Krallıkları bu bölgede yer alırken, Dağlık Kilikya ve Kilikya Ovası'nda Hilakku ve Que Krallıkları hüküm sürmüştür. Malatya çevresinde Melid Krallığı, Adıyaman civarında Kummuh Krallığı, Kahramanmaraş dolaylarında Gurgum Krallığı, Gaziantep Karkamış ile Suriye Cerablus sınırlarında Karkamış Krallığı kendini göstermiştir. Asi Nehri'nin kuzeyinde Pat(t)ina/Unqi Krallığı ve günümüz İslahiye bölgesinde Sam'al/Zincirli gibi küçük kent devletleri de bu dönemde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak tüm bu krallıklar, bölgede güçlü ve merkezi bir devletin oluşmasına olanak tanımamışlardır; her biri kendi bölgesinde bağımsız olarak hüküm sürmeye devam etmiştir[21].

Siyasi açıdan döneme bakıldığında Neo-Hitit Krallıkları'nın yayılım bölgesi, güneydeki Asur Devleti ile kuzeydeki Urartu Krallığı arasında bir nüfuz mücadelesi sahnesi olmuştur[22]. Neo-Hitit Krallıklarından biri olan Gurgum ise stratejik konumu ve ekonomik gücü nedeniyle sürekli olarak Asur Krallığı'nın hedefinde olmuştur[23].

Gurgum Krallığı'nın Coğrafyası

Gurgum-Kahramanmaraş, Anadolu'da kurulmuş Neo-Hitit Kent Devletleri arasında yer almaktadır. Gurgum-Kahramanmaraş, coğrafi olarak Akdeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin buluşma noktalarında yer almasıyla stratejik bir öneme sahiptir. Kahramanmaraş ve çevresi, Güneydoğu Toroslarının güneyinde yer alarak Kuzey Suriye ve Mezopotamya ile kültürel alışveriş içindedir. Amik Ovası ile doğal engel bulunmayan Kahramanmaraş Ovası arasında bağlantılar, Amanos Dağları'ndaki Belen ve Bahçe Geçitleri üzerinden sağlanır. Maraş'ın güneyindeki Sakçagözü Vadisi, Orta Anadolu ile Kuzey Suriye arasındaki önemli bir yol üzerindedir, ayrıca Aksu Nehri kıyısındaki başka bir yol, Kilikya Kapıları'nı aşmadan Torosları geçmeye olanak tanır. Bu konum, şehrin tarihsel ve kültürel etkileşimler açısından merkezi bir rol oynamasına neden olmuş, bölgenin tarihsel gelişim sürecine büyük katkılarda bulunmuştur. Farklı kültürel ve ticari yolların

[18] Mansel, 2014, 94-96.

[19] Hawkins, 2006: 373.

[20] Luvice ve Luvi Hiyeroglif yazısının hem Hitit hem de Geç Hitit Krallıkları tarafından kullanılması, bu iki dönemi birleştiren önemli bir unsurdur. Hitit kral isimlerinin Geç Hitit hanedanlarında da görülmesi, akrabalık bağları ya da güçlü bir imparatorluğa dayandırma isteği ile açıklanabilir Bryce, 2012, 61.

[21] Collins, 2007, 80-81; Akurgal, 1949, 195

[22] Mazzoni 2000, 33.

[23] Maxswell-Hyslop, 1974, 148

kesişiminde yer alması, Gurgum-Kahramanmaraş'ın tarih boyunca bölgesel önemini pekiştirmiştir[24]. Gurgum, Amanos ve Toros dağlarının birleşim noktası çevresinde, Sam'al'ın kuzeyinde ve Kummuh'un batısında yer alır ve söz konusu coğrafi özellik, Gurgum'un diğer Neo-Hitit Krallıklarıyla olan ilişkilerini belirlemede önemli bir rol oynar[25] (**Harita:1)**.

Tarihte Gurgum

Gurgum Kent Devleti'nin başkentinin, Kahramanmaraş merkezinde yer alan ve üzerinde bir kalenin bulunduğu tepelik alan olduğu düşünülmektedir. Demir Çağı'nda, Elbistan Ovası da dahil olmak üzere Kahramanmaraş'ın kuzeyi Melid Krallığı sınırları içindeydi. Gurgum Krallığı ise güneyde lokalize edilmiştir. Modern Kahramanmaraş kentinin altında Demir Çağı merkezlerinin bulunma olasılığı yüksek olup, Ahır Dağları nedeniyle güneyi Kuzey Suriye ile daha fazla kültürel etkileşim içinde olmuştur[26]. Arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları, bu bölgenin uzun süre boyunca yerleşim gördüğünü ortaya koymuştur[27]. Bölge, Assurlular tarafından Marqasi adıyla anılmıştır[28]. J.D. Hawkins, II. Sargon döneminde Marqasi'nin başkent olarak işlev gördüğünü belirtmektedir. Bu dönemde Marqasi, önemli bir yönetim merkezi olarak belirlenmiştir. Ancak, bölge Assur egemenliğine geçtikten sonra, bu ismin Assur tarafından verildiği ve kullanılmaya başlandığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla, Marqasi adı, bölge Assur'un kontrolüne girdiğinde yeni bir isimlendirme olarak kullanılmaya başlamış olabilir. Bu değişiklik, Assur'un bölgedeki egemenliğini pekiştirmeyi ve yönetimsel etkisini yansıtmayı amaçlamış olabilir. Marqasi ve Gurgum isimleri arasındaki bağlantı, Sargon'un yazıtlarıyla ortaya konmuştur. Sargon, çağdaşı Gurgum Kralı Tarhulara'yı tanımlarken "Gurgumlu" ve "Marqasili" terimlerini dönüşümlü olarak kullanmıştır. Ayrıca, II. Sargon Gurgum için "Bit-Pa'alla Toprağı" ifadesini de kullanmıştır. Bu terimler, iki bölge arasındaki ilişkiyi ve Sargon'un idari tanımlamalarını aydınlatmaktadır[29]. II. Sargon'un yazıtlarında geçen "Bit-Pa'alla" terimi, Gurgumlu bir aile adı olarak da görülmektedir[30].

Kahramanmaraş'ta tespitedien iki yeni tablette, ilk defa MAR-BAN (qašti) terimine rastlanmıştır. Gökçek'in belirttiğine göre, bu yerleşim adı Marqasi olarak yazılsa da, bu adın Marqašti şeklinde okunması gerektiği ifade edilmektedir[31]. Demir Çağı'ndan itibaren "Marqas" adının çeşitli biçimlerine rastlanmıştır; Maraş isminin Demir Çağı'ndan İslami Dönem'e kadar olan süreçte çeşitli kaynaklarda farklı telaffuzları görülmektedir. Bu telaffuzlar arasında Marqas, Markas, Markasi, Marqasi, Markasa, Marassa, Marasion, Marasin, Maqasti, Marqalti, Maraj, Maraji, Margaj, Mer-aş, Marah ve Meraksiyum gibi örnekler bulunmaktadır. Bu farklı varyasyonlar, bölgenin tarihsel ve kültürel geçiş dönemlerinde isimlendirme uygulamalarındaki çeşitliliği yansıtmaktadır[32].

[24] Konyar, 2010a, 144; Alpaslan, 2011: 375; Akdağ, 2018: 437; 2019: 338–339; Elçi, 2019: 3-4.
[25] Bossert, 1958: 401-402; Thuesen, 2002: 49; Kuhrt, 2010: 41.
[26] Carter, 1996: 297.
[27] Carter, 1994: 332-336; Thuesen, 2002: 49, 50; Konyar, 2008b: 130-136; 2010b: 27
[28] Luckenbill, 1927: 31; Dinçol, 1982: 127.
[29] Hawkins, 2000, 249.
[30] Lie, 1929: 39.
[31] Gökçek, 2005: 51; Yıldırım, 2010: 127.
[32] Luckenbill 1927: 31, 51; Röllig 1957-1971: 703-704; Ramsay 1960: 345; Hawkins 1987-1990a: 352-353; 1987-1990b:

MÖ 2. binyıldan kalma yazılı belgelerde Gurgum hakkında bilgi bulunmamakla birlikte, Assur yazıtlarında MÖ 9. yüzyılın başlarından MÖ 7. yüzyılın ilk yarısına kadar Gurgum'a dair bazı referanslara rastlanmaktadır[33]. Geç Hitit Krallıkları'nın tarihi, büyük ölçüde Assur kaynaklarına dayandığından, bu bilgiler eksik ve yanlı bir perspektif sunar. Kral isimleri ve hanedan üyeleri hakkında bilgi sahibi olsak da, bu dönemle ilgili faaliyetler hakkında bilgilerimiz sınırlıdır ve tam bir bütünlük sağlanamaz[34].

Asur belgelerinde, Gurgum Kent Devleti II. Asurnasirpal döneminde geçmekte, II. Salmanassar döneminde ise "Gurgumite" olarak adlandırılmaktadır[35].

Salmanassar döneminde (MÖ 858-824), Gurgum, Asur İmparatorluğu'na vergi ödeyen ülkelerden biri olarak kayıtlara geçmiştir[36]. III. Tiglath-Pileser'in yönetimi altında (MÖ 744-727) başlayıp II. Sargon dönemine (MÖ 721-705) kadar uzanan dönemde, Asur yıllıkları Gurgum'dan sıklıkla bahsetmiştir. Bu zaman diliminde, Gurgum'un Asur'a olan bağlılığı ve stratejik önemi vurgulanmıştır. MÖ 711 yılına gelindiğinde, II. Sargon'un hükümdarlığında, Gurgum Asur'un resmi bir şehri olarak tanınmış ve bu durum, şehri önemli bir ticaret ve geçiş noktası haline getirmiştir. Böylece, Gurgum, Asur İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik ağı içerisinde önemli bir yer edinmiştir[37]. T. Bryce, "MARAŞ 8" steli üzerindeki yazıtlarda Astuwaramanza, Larama ve Muwatalli isimlerine rastlamıştır. Bu metinlerde, Larama'nın babası ve dedesinden bahsedilmektedir. T. Bryce, mevcut bilgilere dayanarak, Gurgum'un ilk hükümdarlarının sırasıyla Astuwaramanza, Muwatalli ve Larama olduğunu öne sürmüştür[38].

Larama'nın ölümünden sonra Gurgum tahtına büyük olasılıkla oğlu Muwizi geçmiştir; bu bilgi MARAŞ 4 steli ile desteklenmektedir[39]. Muwizi'nin hükümdarlığından sonra, krallık yönetimi oğlu I. Halparuntiya'ya geçmiştir. I. Halparuntiya, yalnızca Gurgum Kral Listesi'nde adı geçen bir hükümdar olarak bilinmektedir[40]. "MARAŞ 4" steli üzerindeki metinler, II. Halparuntiya'nın, II. Muwatalli'nin oğlu olabileceğini işaret etmektedir. T. Bryce, bu yazıtlardan yola çıkarak Gurgum krallarının sırasını şu şekilde belirlemiştir: İlk olarak Astuwaramanza, ardından I. Muwatalli, sonrasında I. Larama, onu takip eden Muwizi, ardından I. Halparuntiya, daha sonra II. Muwatalli, onu takiben II. Halparuntiya, ardından II. Larama ve son olarak III. Halparuntiya. Bu sıralama, T. Bryce'ın elde ettiği yazıtlardan çıkarımlarına dayanmaktadır[41].

Bir diğer önemli figür, Palalam'ın oğlu olan III. Qalparunda veya III. Halparuntiya'dır. Buradaki Pa-

431-432; 2000: 249; Dinçol 1982: 127; Ünal 2003: 19, 56; Gökçek 2005: 50-51; Elayi 2007: 103; Umar 2008: 119-120; Atalay 1920: 7; 2008: 17; Ürkmez, 2014: 72; Yıldırım 2018: 545.

[33] Hawkins, 2000: 259; Konyar, 2008a: 60-66.

[34] Dinçol, 1982: 124.

[35] Luckenbill, 1926: 215; Grayson, 2002: 9-16.

[36] Oppenheim, 1969: 277; Kah-Jin Kuan, 1995: 30; Grayson, 2002: 16; Collins, 2007: 83.

[37] Eker, 2013: 32.

[38] Bryce, 2012: 122; Ürkmez, 2016: 354.

[39] Bryce, 2012: 122-123.

[40] Bryce, 2012: 123-125.

[41] Bryce, 2012: 123.

lalam, Larama II olarak tanımlanmıştır[42]. Ayrıca, III. Salmanassar'ın seferlerini anlattığı "Kurkh Anıtı"nda, Fırat'ın batı kıyısında gümüş, altın, kalay ve bronz haraçlarını toplayan bir Gurgum kralı olan Qalparunda'dan bahsedilmektedir. 1906 yılında Pastor Brunnemann tarafından Kahramanmaraş'ta bulunan ve İstanbul müzesine taşınan bir heykel parçasında da Halparuntiya'nın adı geçmektedir. Ayrıca, Qalparunda adı, Assur kralı III. Adad-nirari'nin Pazarcık'ta diktirdiği bir stel üzerinde yer almaktadır. MÖ 805 yılında, III. Adad-nirari, sekiz krallı bir ittifaka karşı yürüttüğü sefer sırasında, Gurgum Kralı Qalparunda ile Kummuh Kralı Uspilulume (Şuppiluliuma'nın bozulmuş adı) arasındaki sınırı, Kummuh Kralı'nın lehine olacak şekilde yeniden düzenlemiştir[43].

Sargon ve III. Tiglat-Pileser dönemlerinde, özellikle MÖ 744-727 yılları arasında, Gurgum'un kralı Tarhulara olarak bilinmektedir[44]. Tarhulara, Assur'a karşı bir strateji izlemiş ve Urartu Kralı II. Sarduri'nin liderliğindeki, Melid (Malatya) ve Kummuh (Adıyaman) krallarının oluşturduğu ittifaka katılmıştır. Ancak, MÖ 743 yılında bu ittifak Assur tarafından yenilgiye uğratılmış ve dağıtılmıştır[45].

III. Tiglat-Pileser, Gurgum'daki bazı bölgelerin Sam'al'a devredilmesi amacıyla Tarhulara'ya baskı yapmıştır. Bu baskılar, Gurgum'da iç karışıklıkların patlak vermesine neden olmuştur. Sonuç olarak, Tarhulara'nın oğlu Mutallu, babasını öldürerek Gurgum'un hükümdarı olmuştur[46]. Mutallu'nun dönemine denk gelen Assur Kralı II. Sargon, MÖ 721-705 yılları arasında Neo-Hitit Krallıklarına karşı askeri operasyonlar yürütmüştür. MÖ 717'de Karkamış'ı Assur eyaleti olarak ele geçirdikten sonra, birkaç yıl içinde Gurgum'u da Assur'a dahil ederek bu bölgeyi Marqas adı altında bir eyalet yapmıştır[47]. Tarhulara'nın otuz yıl süren egemenliğinin ardından, oğlu III. Muwatalli tahta geçmiş, ancak II. Sargon onu görevden alarak Assur'a göndermiştir. Bu gelişme, Gurgum'un bağımsız bir krallık olarak varlığını sona erdirmiştir. T. Bryce'ın değerlendirmesine göre, bu dönemde Gurgum, Marqasi adıyla bir Assur eyaleti haline gelmiş ve böylece Kral Astuwaramanza ile başlayan Gurgum Krallığı dönemi son bulmuştur (**Tablo 1)**[48].

[42] Grayson, 2002: 205; Bryce, 2012: 127.
[43] Hawkins, 2000: 331-332; Alparslan, 2009: 144; Giusfredi, 2010: 56.
[44] Luckenbill, 1926: 272, 273, 287; Luckenbill, 1927: 13, 31, 46.
[45] Anspacher, 1912: 36-38; Hawkins, 2000: 250.
[46] Olmstead, 1923: 225; Hawkins, 2000: 250.
[47] Winckler, 1907: 252; Hawkins, 1990: 352; Stiebing, 2009: 277.
[48] Bryce, 2012, 128.

Tablo 1: Gurgum Kral Listesi

Astuwaramansa	M.Ö. 1025-1000(?)
I. Muwattali	M.Ö. 1000-950 (?)
I. Larama	M.Ö. 975-925 (?)
Muwizi	M.Ö. 950-900 (?)
I. Halparuntas	M.Ö. 925-858 (?)
I. Muwattali / Mutallu	M.Ö. 858-?
II. Halparuntas / Qualparunda	M.Ö. ?-853
II. Larama / Palalam	M.Ö. 853-805(?)
III. Halparuntas / Qualparunda	M.Ö. 805-800
Tarhulara / Tarhulara	M.Ö. 743-711
III. Muwattali / Mutallu	M.Ö. 711

Kaynakça

AKDAĞ, Ç, (2018). "Fırtına Tanrısı Stelleri (Maraş.Gurgum)", Kahramanmaraş Ansiklopedisi, C. 3/DEFG, Ed.: İbrahim Solak, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, Kahramanmaraş, ss. 437-439.

AKDAĞ, Ç, (2019). Neo-Hitit Kent Devleti Gurgum'un Erken Demir Çağı Kral Heykelleri. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi,* 2 (3), ss. 337-360.

AKURGAL, E. (1949). Späthethitische Bildkunst (No. 60), Archaeologisches Institut der Universitaet, Ankara, 166s.

AKURGAL, E. (1997), Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları 67, Ankara

ALPARSLAN, M. (2011). "Gurgum Krallığı". ArkeoAtlas, (1), ss. 375-377.

ALPARSLAN, M., (2009). Hititolojiye Giriş. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü. İstanbul, 172s.

ANSPACHER, A. S., (1912). Tiglath Pileser III. (No. 5). Columbia university, New York, 72s.

ATALAY, B. (1920). *Maraş Tarihi Coğrafyası*. Ankara: Matbaa-i Amire.

ATALAY, B. (2008). *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*. Kahramanmaraş.

BOSSERT, H. T. (1958). "Neues von Zincirli und Maraş," Orientalia, 27 ss. 399-406.

BRYCE, T. (2012). The world of the neo-Hittite kingdoms: a political and military history, Oxford University Press, New York, 347s.

CARTER, E. (1994). "Report on the Kahramanmaraş Archaeological Survey Project", XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, ss. 331-343.

CARTER, E. (1996). "The Kahramanmarash Archaeological Survey Project, A Preliminary Report on the 1994 Season", Araştırma Sonuçları Toplantısı 13 (1996), p. 297.

COLLINS, B. J. (2007). The Hittites and their World, Vol. (7), Society of Biblical Lit, Atlanta, 251s.

DİNÇOL, A. M. (1982). "Geç Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, 1*, ss.122-136.

ELAYİ, J. (2007). Sargon II, King of Assyria, (ed. Brian B. Schmidt). Archaeology and Biblical Studies, No: 22, Atlanta: SBL Press.

ELÇİ, İ. (2019). Geç Hitit Krallıklarından Gurgum'un Tarihi, Tarihi Coğrafyası ve Çevre Kültürlerle Etkileşimi.

EROĞLU, E. (2014). "Ege göçleri ve M. Ö I. binde Anadolu". Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(1), 43-55.

GIUSFREDI, F., (2010). Sources for a Socio-Economic History of The Neo-Hittite States, Universitatsverlag-Heidelberg, Germany, 332s.

GÖKÇEK, L. G. (2005). "Kahramanmaraş'ta Bulunmuş İki Yeni Assurca Tablet", Anadolu Arşivleri, ss. 47-58.

GRAYSON, K. A. (2002). Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC), University of Toronto Press. 265s.

GÜR, B. (2012) Tunç Çağı'nı Sona Erdiren Halklar Deniz Kavimleri, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul,: s. 43.

HAWKINS, J. D. (2000). Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscription, Inscriptions of the Iron Ages, Volume I Part I-II, New York.

HAWKİNS, J. D. (1974). "Assyrians and Hittites", Iraq, 36 (1-2), p. 68.

HAWKİNS, J. D. (1987-1990). "Maraş". Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie, (RIA) 7, 352-353.

HAWKİNS, J. D. (2006) "The Neo-Hittite States in Syria and Anatolia", Cambridge Ancient History Vol. 3/I, Cambridge: Cambridge University Press, 372-441.

KAH-JINKUAN, J. (1995). Neo-Assyrian Historical Inscriptions and Syria-Palestine. Hong Kong, Alliance Bible Seminary, 304s.

KONYAR E. (2010a). "İlk Tunç Çağın'dan Orta Demir Çağı'na Kahramanmaraş", Dağların Gazeli Maraş Ed. Özdem F., Yapı Kradi Yayınları ss. 125-155.

KONYAR E. (2010b). Kahramanmaraş Yüzey Araştırması 2010", Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler (30), ss. 26-28.

KONYAR, E. (2008b). "Kahramanmaraş Yüzey Araştırmaları 2007", Anadolu Akdenizi Arkeoloji Haberleri (6), ss. 130-136.

KONYAR, E., (2008a). "M. Ö I. Binyılda Kahramanmaraş Gurgum Krallığı", Toplumsal Tarih 180, ss. 60-66.

KUHRT, A. (2010), Eski Çağ'da Yakındoğu: Yaklaşık M.Ö. 3000-330 Cilt II, Çev.: D. Şendil, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 533s.

LIE, A.G. (1929). The İnscriptions of Sargon II King of Assyria Part I The Annals, Librarie Orientaliste Paul Geuthner 13, Rue Jacob, VI, Paris, 93s.

LUCKENBILL D. D. (1927). Ancient Records of Assyria and Babylonia, Vol.II, Historical Records of Assyria

from Sargon to the End, The University of Chicago Press, Chicago, 504s.

LUCKENBILL D. D., 1926. Ancient Records of Assyria and Babylonia (Historical Records of Assyria From the Earliest Times to Sargon), V.I, The University of Chicago Press, Illinois Chicago, 297s.

MACQUEEN, J. G., 2001. Hititler: ve Hitit çağında Anadolu, 149 resim, harita ve planlar, Çev.: E. Davutoğlu, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 189s.

MANSEL, A. M. (2014). Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

MAXSWELL-HYSLOP, K.R. (1974), "Assyrian Sources of Iron", *Iraq* 36, 148 vd.

MAZZONİ, S. (2000), "Syria and the Periodization of the Iron Age A Cross-Cultural Perspective", *Essays on Syria in Iron Age*, (ed.) Bunnens G., Peeters Pres, Sterling-Virginia, 31-59.

OLMSTEAD, A., 1923. History of Assyria, Printed By Charles Scribner's Son, New York, 695s.

OPPENHEIM A. L., 1969. "Babylonıan and Assyrıan Historical Texts", Ancient Near Eastern Text-Relating to the Old Testament, Ed.: J, Pritchard, Princeton University Press, ss. 265-317.

RAMSAY, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (*çev.* Mihri Pektaş). İstanbul: Milli eğitim Basımevi.

Röllig, W. (1957-1971). "Gurgum". Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie. (RIA) 3, 1957-1971, 703-704.

STIEBING, W., 2009. Ancient Near Eastern History and Culture, Pearson Education, New York, 405s.

TAŞDÖNER, K. (2012), Eski Çağ'da Anadolu'nun Siyasi ve Demografik Yapısını Değiştiren Kitlesel Göçler, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Yıl: 10, Güz, Sayı 13, Çanakkale: ss. 92, 93.

THUESEN, I. (2002). "The Neo-Hittite City-states", A Comparative Study of Six City-State Cultures: an Investigation Nr. 27, M. H. Hansen, Danish Academy of Sciences and Letters, Kopenhag, ss. 43-55.

UMAR, B. (2008). Kommagene-Kuzey Mezopotamya: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

ÜNAL, A. (2003). *Hititler Devrinde Anadolu II*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

ÜNAL, A., (2002), Hititler Devrinde Anadolu I, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 204s.

ÜRKMEZ, Ö. (2016). "Astuwaramanza", C. 1, Ed.: İbrahim Solak , Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, Kahramanmaraş, ss. 354-355.

ÜRKMEZ, Ö. (2014). "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqašti Germanicia", KSÜ-Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (2),

ss. 67-95.

WINCKLER, H., 1907. The History of Babylonia and Assyria, Hodder & Stoughton, London, 352s.

YILDIRIM, E. (2012), M.Ö. II. Binyılda Paylaşılamayan Topraklar: Kuzey Suriye, The Journal of Academic Social Science Studies, Vol. 5, İssue 8, Fransa: 1394, 1397.

YILDIRIM, E. (2018). "Gurgum Krallığı". Kahramanmaraş Ansiklopedisi, Cilt. 3/DEFG, (ed. İbrahim Solak). Kahramanmaraş, 544-550.

YILDIRIM, N. (2010). "Anadolu'da Bulunan Yeni Assurca Belgeler", Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, XXIX (48), Ankara, ss.119-135.

Resimler Listesi

1 https://www.hittitemonuments.com/maras/index-t.htm

2 https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010123080

3 https://www.hittitemonuments.com/maras/maras02-t.htm

4 https://www.hittitemonuments.com/maras/maras03-t.htm

5 https://www.hittitemonuments.com/maras/maras09-t.htm

6 https://www.hittitemonuments.com/maras/maras28-t.htm

7 https://www.hittitemonuments.com/maras/maras29-t.htm

Figürler



Harita:1 Elçi, 2019, 115.



Resim 1



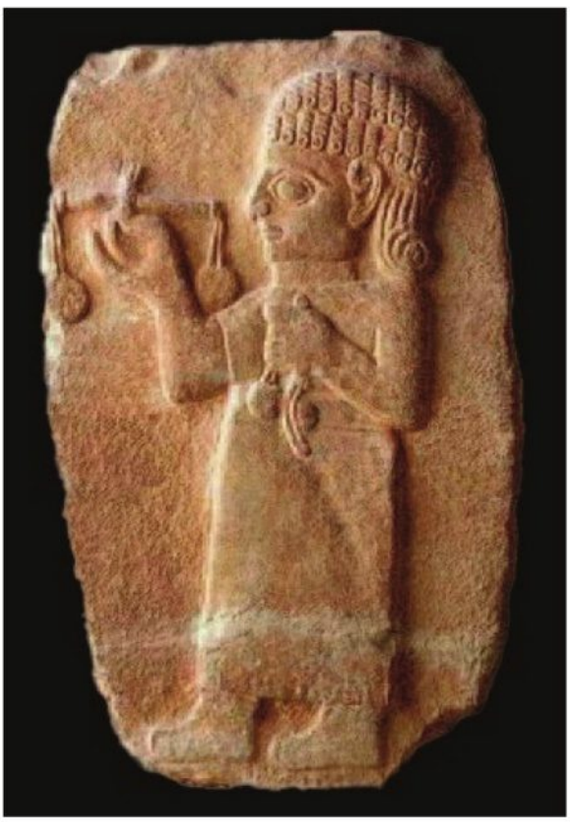
Resim 2



Resim 3



Resim 4



Resim 5



Resim 6



Resim 7

Gurgum - Maraş Neo - Hitit Kralları : Sanat ve İktidarın Heykelsi İzleri

Ümit YILDIRIM*

GİRİŞ

Gurgum-Kahramanmaraş MÖ I. binyılın başlarında, Akdeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin kesişiminde yer alan Neo-Hitit[1] kent devletlerinden biri olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Merkezi, günümüz Kahramanmaraş şehri olan bu kent devleti, bulunduğu coğrafi konum sayesinde hem Anadolu'nun iç bölgeleri ile hem de Doğu Akdeniz ve Mezopotamya arasındaki ticaret yolları üzerinde stratejik bir rol oynamıştır. Gurgum'un zengin kültürel mirası, özellikle kral betimlemeleri ve hiyeroglif yazıtları günümüze kadar ulaşmıştır. Bu betimlemeler hem sanat tarihi açısından hem de bölgenin siyasi ve sosyal yapısını anlamak için önemli veriler sunmaktadır[2].

Gurgum krallarının betimlendiği steller ve heykeller[3], dönemin inanç sistemini, yönetim anlayışını ve krallık soyunun sürekliliğini yansıtan önemli eserlerdir. Bu eserler, kralların tanrısal meşruiyetini vurgulayan semboller ve ikonografik ögelerle donatılmış olup, Neo-Hitit sanatının karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Gurgum krallarına ait bu betimlemeler, yalnızca estetik bir değer taşımakla kalmaz, aynı zamanda bu döneme ait politik ve sosyal dinamikleri de gözler önüne serer.

Kahramanmaraş/Gurgum Kralları

Gurgum/Marqasti Krallığı'nın tarihini anlamak hem Asur kaynaklarından gelen bilgiler hem de arkeolojik buluntular sayesinde mümkün olmuştur. İlk Gurgum kralı olarak Asur belgelerinde adı geçen Mutallu (MÖ. 858), Grayson'un çalışmalarında öne çıkan bir figürdür[4]. Ancak Bryce, MARAŞ 8 stelindeki yazıtları inceleyerek, Gurgum'un tarihini daha geriye götüren ve Astuwaramanza, Larama, Muwatalli gibi daha önceki kralların varlığını ortaya koyan bir yaklaşım geliştirmiştir[5]. Bu bulgu, Gurgum Krallığı'nın kökenlerinin

* Ümit Yıldırım; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi.

[1] Yeni Hitit, Geç Hitit, Luvi, Luvi-Arami, Suriye-Hitit Kent Devletleri olarak adlandırılmaktadır. Neo Hitit terimi söz konusu adlandırmaların İngilizce ve Türkçeden uyarlanmış biçimi olarak kullanılmıştır.

[2] Bossert, 1958: 401-402; Thuesen, 2002: 49; Kuhrt, 2010: 41.

[3] Kahramanmaraş'ta Demir Çağı'na ait heykeltraşlık eserleri arasında mezar stelleri en yaygın olanlarıdır. Son yıllarda yürütülen çalışmaların büyük bir bölümü bu mezar stelleri üzerine odaklanmıştır Bkz: Tiryaki, 2010; Ürkmez, 2017b, s. 206, Figür 1.

[4] Grayson, 2002b: 11, 16.

sandığımızdan daha eskiye dayandığını göstermektedir.

Larama'nın ardından Gurgum tahtını muhtemelen oğlu Muwizi devralmıştır; bu bilgi MARAŞ 4 stelinde yer alan ifadelerden anlaşılmaktadır[6]. Onun ardından Halparuntiya I tahta çıkmış ve krallığın yönetimini üstlenmiştir. II. Muwatalli ve onun oğlu Halparuntiya II, Gurgum'un kraliyet silsilesinin önemli halkaları olarak görülmektedir. Özellikle Halparuntiya II'nin, MARAŞ 4 stelinde kendisini "Muwizi'nin torunu, Kral Muwatalli'nin oğlu Gurgum Kralı Halparuntiya" olarak tanıtması, krallığın ardışık kuşaklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır[7].

Gurgum Krallığı'nın tarihindeki bir diğer önemli kral ise II. Halparuntiya'dır. Onun adı, III. Salmanasar'ın seferleri sırasında anılan krallar arasında yer alır; bu da Gurgum'un o dönemdeki gücünü ve bölgedeki etkisini koruduğunu gösterir[8]. Ayrıca, 1906 yılında Maraş'ta bulunan ve İstanbul'a götürülen bir heykel parçasında, Halparuntiya II, kendini "Hirika kentini yıktığım yıl..." sözleriyle tanıtarak, askeri başarılarını ve yönetim gücünü belgelemiştir[9].

Asur İmparatorluğu ile ilişkisinde Gurgum Krallığı, zaman zaman zorlu bir süreç yaşamıştır. Kral Tarhulara, Assur'a karşı kurulan bir ittifakta yer almış, ancak bu ittifak M.Ö. 743 yılında Asur'un baskısıyla dağılmıştır. Tarhulara'nın ardından, oğlu Mutallu'nun babasını devirip Gurgum'un son kralı olarak tahta geçmesi, krallığın sonunu getiren bir dönüm noktası olmuştur[10]. II. Sargon'un M.Ö. 721–705 yılları arasında gerçekleştirdiği seferler sonucunda Gurgum, Assur İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmiş ve Marqas/Marqasti adıyla bilinen bir Assur eyaleti olmuştur[11]. Böylece, Gurgum'un bağımsız kraliyet soyu sona ermiştir.

Gurgum'un kraliyet soyunu takip etmek mümkündür, ancak incelenen iki torso ve iki başın hangi krallara ait olduğu kesin olarak belirlenememektedir. Bununla birlikte, bu eserlerin sanatsal stil özellikleri, dönemlerine dair bazı ipuçları vermektedir. Maraş bölgesinden gelen heykellerde Luvice yazılı kraliyet isimlerinin bulunması, bu parçaların kraliyet heykellerine ait olabileceğini düşündürmektedir. Bu durum, Gurgum Krallığı'nın kültürel mirasının ne denli değerli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kral Larama I Steli

Kral Larama I steli, Gurgum-Maraş Kent Devleti'nin en önemli arkeolojik buluntularından biridir. İlk olarak 1882 yılında Kahramanmaraş'ta Otto Puchstein tarafından keşfedilmiş, aynı yıl Amerikan misyoneri Henry Marden tarafından incelenmiştir. Bu önemli eser, 1890 yılından bu yana New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenmektedir. Stelin boyutları yaklaşık olarak 1,10 metre yüksekliğinde ve 56 santimetre genişli-

[5] Bryce, 2012: 122.

[6] Bryce, 2012: 122-123.

[7] Bryce, 2012: 123.

[8] Grayson, 2002b: 18.

[9] Hawkins, 2000a: 256.

[10] Olmstead, 1923: 225; Hawkins, 2000a: 250.

[11] Hawkins, 1990, s. 352; Winckler, 1907: 252; Stiebing, 2009: 277.

ğindedir[12] **(Fig. 1)**.

Stelin üzerindeki yedi satırlık hiyeroglif Luwi yazıtı, figürün baş ve elleri dışında tüm yüzeyi kaplayarak önemli bir mesaj iletmektedir. Yazıt, Gurgum krallarının tarihine ışık tutarken, Neo-Hitit dönemi hakkında da derinlemesine bilgiler sunar. Kral Larama I, bu yazıtta kendini yalnızca Astuwaramansa'nın torunu ve Muwatalli'nin oğlu olarak tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda Gurgum'un yıkımından sonra halkını yeniden bir araya getirme ve kenti yeniden inşa etme kararlılığını da sergiler. Bu metin, sadece bir tarihi kaydın ötesinde, bir kralın zor zamanlarda gösterdiği liderliğin ve kararlılığın sembolü olarak görülebilir. Larama I'in bu çabaları, onun salt bir yönetici değil, halkının geleceğini inşa eden bir lider olarak da anılmasını sağlar. Bu bakış açısıyla yazıt, Gurgum'un sadece fiziksel olarak değil, kültürel ve sosyal olarak da yeniden doğuşunu simgeler.

Stelin üzerinde tasvir edilen figür, sade ama etkileyici bir görüntü sergiler. Saçları ensede spiral bir topuzla toplanmış ve omuz üzerinde sonlanmış olup, başlık taşımamaktadır. Sakalsız yüzü dikkat çekici bir şekilde biçimlendirilmiş, dikdörtgen kesimli sakalı ise göğüs hizasına kadar uzanmakta ve özenle tel tel işlenmiştir. Figürün giyimi, uzun ve sade bir elbiseyle tamamlanmış, bu kıyafet ayak bileklerine kadar uzanırken, bel kısmında ince bir kemerle vurgulanmıştır. Profilde betimlenen figür, sağa dönük bir duruş sergilerken, sol eli göğsü üzerinde, sağ eli ise dirsekten bükülmüş ve uzun, düz bir asa tutmaktadır. Sivri uçlu ayakkabıları ise bu etkileyici duruşu tamamlar niteliktedir. Tüm bu detaylar, figürün asaletini ve sembolik otoritesini güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. Bu tasvir, figürün yalnızca bir birey olarak değil, aynı zamanda bir yönetici olarak sahip olduğu statüyü ve gücü ifade eden bir sanat eseridir.

Stel üzerindeki yazıtlar, Larama I'in Gurgum'un yeniden inşasındaki rolünü ve bu sürecin önemini aktarmaktadır. Bu yazıt, Neo-Hitit döneminin siyasi dinamiklerini ve kralların tanrısal meşruiyetlerini sağlamadaki çabalarını anlamak açısından kritik bir kaynaktır[13].

Kral Muwizi Steli

Kral Muwizi'ye ait bazalt stel, 2017 yılında Kahramanmaraş'ın Onikişubat ilçesi, Pınarbaşı Mahallesi'nde yol yapım çalışmaları sırasında keşfedilmiştir. Stelin boyutları 127 cm yüksekliğinde ve 40 cm genişliğindedir. Stelin ön yüzü düz olup, üst kısmı yuvarlatılmıştır. Arka yüzü ise yarı oval bir şekilde ve Luwi hiyeroglif yazıt ile kaplıdır **(Fig. 2)**.

Stelin ön yüzünde ayakta duran, sağa bakan bir insan figürü işlenmiştir. Bu figür, uzun püsküllü bir etek giymekte olup elinde gergin bir yay ve belinde bir hançer taşımaktadır. Figürün ayaklarında ise ucu kıvrık çizmeler bulunmaktadır. Ancak stelin yüz detayları tam olarak korunamamış ve bu nedenle figürün yüz ifadeleri belirsiz kalmıştır. Figürün aynı zamanda yazıtın yazarı olduğu düşünülmektedir.

[12] Hawkins, 2000: 253.

[13] Humann, 1890: 391-392; Genge, 1979: 56, 58, 92; Bonatz, 2000a: 32.

Stelin arka yüzünde yer alan yedi satırlık yazıt, Kral Muwizi tarafından yazılmıştır. Bu yazıt, Kral Muwizi'nin kendini I. Larama'nın oğlu, I. Muwattalli'nin torunu ve Astuwaramansa'nın torununun oğlu olarak tanıttığını belirtmektedir. Bu bilgi, Gurgum krallarının soy ağacı hakkında önemli veriler sunmaktadır. Kral Muwizi'ye ait bu stel, bilinen ilk ve tek eserdir ve bu nedenle Gurgum tarihi araştırmalarında önemli bir yer tutmaktadır[14].

Halparuntiya II Stel Heykeli

Halparuntiya II'nin Stel Heykeli, Gurgum-Maraş Kent Devleti'nin kraliyet simgeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Heykel, 1906 yılında günümüz Kahramanmaraş Kalesi'nin yer aldığı höyükte Pastor Brunnemann tarafından ortaya çıkarılmıştır ve şu anda İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Yaklaşık bir metre yüksekliğinde olan bu eser, her biri 60 santimetre genişliğinde olan dört köşeli bir yapıya sahiptir. Ne yazık ki, heykelin sadece belden dizlere kadar olan bölümü günümüze ulaşmıştır. Bu eksik kısma rağmen, heykel, dönemin sanatı ve kraliyet ikonografisi hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Heykelin korunan kısmı, Halparuntiya II'nin gücünü ve otoritesini yansıtan detaylarla bezenmiş olup, Gurgum-Maraş kentinin kültürel mirasını anlamada kilit bir eser olarak kabul edilir[15] **(Fig. 3)**.

Granitten yapılmış bu stel heykel, geçmişte Zincirli ve Karkamış'ta rastlanan aslan ya da boğa figürlerinin yer aldığı kaideler üzerine yerleştirilmiş olabilir. Heykelin üzerinde yer alan altı satırlık Luwi hiyeroglif yazıtı, eserin ritüelistik önemini vurgulamaktadır. Figür, uzun bir tören kıyafeti giymiş olarak tasvir edilmiş olup, belinde bir kemerin varlığı muhtemeldir. Bu kemerden sarkan püsküller, heykelin özenle işlenmiş stilize unsurlarından biridir. Heykelin sol tarafında omuzdan asılı, sivri uçlu ve yarım ay biçiminde bir kılıç dikkat çekerken, sağ tarafında ise selamlama pozisyonunda bir insan figürü yer alır. Bu figürün, Luwice'de "ben" anlamına geldiği belirtilen bir sembolü temsil ettiği düşünülmektedir.

Bu figür, başlıksız olarak tasvir edilmiştir ve saçları enseden omuza doğru inip, zarif bir topuzla son bulmaktadır. Alın bölgesinde dikkat çekici bir bant motifi yer alırken, sakalı ise düz bir şekilde göğüs hizasında küt olarak kesilmiştir. Bu tasarım detayları, figürün görünümüne hem bir düzen hem de belirgin bir simetri kazandırmaktadır, aynı zamanda figürün güçlü ve kararlı bir duruşunu da vurgulamaktadır. Heykelin üzerinde kısa kollu, uzun ve sade bir tören elbisesi bulunmaktadır. Bu elbise bilek üzerinde püsküllerle sonlanmakta ve belinde ince iki kuşakla sınırlandırılmış bir kemer bulunmaktadır. Ayaklarında ucu kalkık bir çizme ile betimlenmiştir[16].

Heykelin üç tarafını çevreleyen yazıt, Gurgum krallarının soyağacına dair önemli bilgiler sunar. Bu yazıt, Halparuntiya ismini taşıyan üç farklı kralın varlığını günümüze kadar belirlememizi sağlamıştır. Yazıtın içeriği, yalnızca bu kralların kimlikleri ve soyları hakkında bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda Gurgum Krallığı'nın

[14] Denizhanoğulları vd., 2018: 59.
[15] Hawkins, 2000: 256.
[16] Akdağ, 2019: 397-403.

siyasi ve ailevi yapısını da anlamamıza katkıda bulunur.[17]. Yazıttan elde edilen bilgilere göre, heykelin sahibi olan kralın Halparuntiya II (Qalparunda) olduğu düşünülmektedir. Bu yazıtlar, Gurgum krallarının soy ağacının tespiti için temel kaynaklardan biri olma özelliği taşır. Aynı zamanda, K. Maraş Kalesi'nde bulunan Maraş Aslanı[18] ve New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenen Kral Larama-I Steli üzerindeki yazıtlar, Gurgum kral-larının soy ağacını oluşturmada ek bilgiler sağlamaktadır[19].

Stel Heykel Parçası

Bu stel parçası, büyük olasılıkla Astiwasus adında bir yöneticiye ait olup, Kahramanmaraş Kalesi'nde yapılan kazılar sırasında ortaya çıkarılmıştır. 44 cm yüksekliğinde ve 23 cm genişliğinde bazalttan yontulmuş olan bu eser, özellikle arka yüzü hariç üç kenarında yer alan beş sıra Luwi hiyeroglif yazıtıyla dikkat çekmektedir. Bu yazıtlar, dönemin tarihi ve yöneticisinin kimliği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Heykelin yalnızca belden dizlere kadar olan kısmı günümüze ulaşabilmiş olsa da bu parçanın sanatsal ve tarihsel önemi büyüktür. Şu anda Kahramanmaraş Müzesi'nde sergilenen bu eser, Gurgum krallığı dönemine dair önemli bir belge niteliği taşımaktadır[20] **(Fig. 4)**.

Heykel, stil ve işçilik açısından Halparuntiya II heykeline yakın benzerlikler sergilemekle birlikte, boyut olarak daha küçük bir ölçekte yapılmıştır. Figür, vücudunu tamamen kaplayan bir kıyafetle tasvir edilmiş olup, sol kalçasında bir kemer yer almakta ve bu kemerden bir kılıç ile elbise püsküllleri sarkmaktadır. Yazıt, neredeyse tam olarak korunmuş olup, yalnızca son satırda birkaç küçük aşınma mevcuttur. Bu küçük boyutlu heykel hem estetik hem de sembolik özellikleriyle dikkat çekerken, yazıtın okunaklılığı, bu eseri daha da değerli kılmaktadır.

M. Kalaç'ın çevirisine göre, yazıtta Asatiwasu'nun, ismi okunamayan bir hükümdarın sadık ve cesur bir yöneticisi ile baş hizmetkârı olarak tanımlandığı görülmektedir. Asatiwasu, kendisine tahsis edilen topraklarda bir yapı kompleksi inşa ettirmiş ve bu yapıların yanına kendi heykelini dikerek bir adak sunmuştur. Dilbilimsel ve tarihsel incelemeler, bu ismi okunamayan kralın büyük olasılıkla III. Halparuntiya olduğunu işaret etmektedir. Asatiwasu'nun bu adanmışlığı, onun sadece bir idareci olarak değil, aynı zamanda bağlılığını ve hizmetini simgeleyen bir figür olarak da görülmesine olanak tanımaktadır[21]. Bu eser, Gurgum'un yönetici sınıfı ve krallık düzeni hakkında önemli bilgiler sunmaktadır[22].

---

[17] Bryce, 2012: 123.

[18] Konyar, 2010b: 147.

[19] Hawkins, 2000: 252-253

[20] Hawkins, 2000: 265.

[21] Hawkins, 2000: 265-266.

[22] Yazıtın M. Kalaç Tarafından yapılan çevirisinde "*Be [n ..... Kişinin kahraman idarecisi, baş hizmetkârı [filan] im- Bu bölgeyi beyim bana verdi. Ve ben bu YVARPASALİ evi yaptım. Kendi stelimi diktirdim. Benim oğlum yahut torunum veya torunumun oğlu olacak kişi ve göğe ve yere..... Yaptım. ve Astivvasu'nun bu heykeline bu kutlama olsun(yapılsın).....ve Astivvasu'nun bu heykeline bu kutlama olsun (yapılsın)."Bu steli bölgeden devireceğim ve onu.....yerleştireceğimi?) veya onu..."* satırları yer almaktadır. Kalaç, 1987: 281-284.

Pazarcık Heykeli

Pazarcık Heykeli, 1970'lerde Kahramanmaraş'ın doğusunda bulunan Pazarcık ilçesinde keşfedilmiştir. Yaklaşık 1,32 metre yüksekliğinde ve 32 santimetre genişliğinde olan bu bazalt heykel, tam olarak işlenmemiş bir halde bırakılmıştır ve baş kısmı göz hizasında kırılmıştır. Heykel, tesadüfi bir keşif sonucu bulunmuş olup, sistematik bir kazı çalışmasıyla ortaya çıkarılmamıştır. Bu nedenle, heykelin orijinal konumu ve bulunduğu yer hakkında ayrıntılı bilgiler mevcut değildir. Yarım kalmış yapısı ve kırık baş kısmı, eserin ya tamamlanamadan bırakıldığını ya da daha sonra zarar gördüğünü düşündürmektedir. Pazarcık Heykeli, tamamlanmamış olmasına rağmen, bölgedeki sanat anlayışı ve tarihsel sürecin izlerini taşıyan önemli bir örnek olarak kabul edilmektedir **(Fig. 5)**.

Heykelin yuvarlak yüz hatları, kısa bir boyunla gövdeye bağlanmış olup, saçları enseden omuzlara doğru düz bir şekilde inmiştir. Üzerindeki kıyafet, kısa kollu ve ayakları açıkta bırakan uzun bir tören giysisidir. Bu betimleme, heykelin sade ama etkileyici bir figür olduğunu göstermektedir, vurguladığı zarif ve düzenli hatlarla hem törensel önemini hem de estetik değerini ön plana çıkarmaktadır. Heykelin tasarımı, dönemin sanatsal anlayışını yansıtan ayrıntılarla doludur ve aynı zamanda figürün statüsünü simgeleyen sembolik unsurlarla zenginleştirilmiştir.

Heykelde figür, ellerini göbek hizasında birleşmiş şekilde tutarken tasvir edilmiştir. Sağ yanında yere paralel şekilde uzanan püsküllü bir kılıç kını motifi dikkat çeker. Bu kın, bir kemer aracılığıyla taşınmakta olup, kemer sol omuzdan başlayarak göğüs hizasından aşağıya doğru sarkmakta ve sağ kolun dirsek altından geçerek kın ile birleşmektedir. Heykelin arka kısmı işlenmemiş olmakla birlikte, kemerin kabartma hatları arka yüzeyde belirgin bir şekilde görülmektedir. Ayrıca, sol köşede, üç satırdan oluşan Luwice bir hiyeroglif yazıt yer almakta, bu yazıtın hemen üzerinde ise dirseğin altında konumlandırılmış küçük bir insan kabartması bulunmaktadır. Bu düzenleme, figürün hem sembolik hem de törensel bir kimliğe sahip olduğunu ima etmektedir.

Hawkins tarafından yapılan çeviriye göre, heykel üzerindeki yazıt, bir istilanın ya da saldırının önlendiğini işaret etmektedir. Heykelin ayak kısmı aşırı tahrip olmuş olmasına rağmen, parmak detayları izlenebilmektedir. Bu heykel, Gurgum-Maraş Kent Devleti'nin savunma ve askeri organizasyonları hakkında önemli ipuçları sunmaktadır[23].

Hasancıklı Heykeli

Hasancıklı Heykeli, Kahramanmaraş merkezin batısında, Ceyhan Nehri'nin kenarındaki Hasancıklı'da bulunmuş olup, bazalttan bir blok halinde işlenmiştir. Heykelin boyu 110 cm'dir ve tamamlanmamış durumdadır. Baş kısmı kırık olan heykelin elleri, göbek hizasında bağlı bir pozisyonda betimlenmiştir. Heykelin sol omzundan aşağıya doğru inen bir şerit, sağ elin üzerinde sonlanmaktadır. Sanatçı, bu şekilde sol elin kıyafet

[23] Hawkins, 2000: 276-277; Bonatz, 2000a: 13, A/3; Akdağ, 2018: 342-343.

içinde olduğu izlenimini vermeye çalışmıştır **(Fig. 6)**.

Heykelin büyük olasılıkla sağ göğsü açıkta bırakacak şekilde uzun ve bir kazıma ile sonlanan tören elbisesi giydiği düşünülmektedir. Ayrıca, açıkta bırakılan ayaklarda parmak detayları açıkça görülebilmektedir. Heykelin tanrılara saygı, dua eder pozisyonundaki duruşu, MÖ 3. binyıldan itibaren Mezopotamya heykel sanatında yaygın olarak görülen bir motifin devamı niteliğindedir. Bu heykel, Gurgum-Maraş Kent Devleti'nin dini ritüelleri ve tanrılarla olan ilişkisi hakkında bilgi vermektedir[24].

Kahramanmaraş Heykel Başı I

Kahramanmaraş Kalesi'nde bulunan bu heykel başı, detaylı bir işçilikle hazırlanmış olup, maalesef vücut kısmı ele geçmemiştir. Heykel başı, dönemin kraliyet ikonografisinin bir örneği olarak, sanat tarihçileri için önemli bir inceleme konusudur. Heykelin başında yuvarlak ve basık bir başlık yer almakta, başı bütünüyle çevreleyen bir bant motifi dikkat çekmektedir. Bu başlık, Gurgum-Maraş Kent Devleti'nin krallarının ve ileri gelenlerinin giyim tarzı hakkında önemli ipuçları sunmaktadır **(Fig. 7)**.

Heykelin yüzü, ayrı bölümler halinde tek tek işlenmiş ve bu bölümler farklı derinliklerle belirgin hale getirilmiştir. Yüz ayrıntıları, taşın kavisli yüzeyine düz bir şekilde işlenmiş olup, bu detaylar heykelin genel estetik kalitesini artırmaktadır. Heykel başında badem biçimli gözler, iri ve büyük bir burun yapısı, burun hattıyla birleşmiş kaşlar, yüze oranla küçük ve ince kapalı dudaklar ve yüze oranla büyük kulaklar görülmektedir.

Başın arka kısmı kırık olmasına rağmen, ense üzerinde bulunan yuvarlak topuz, kulağın hemen önünden düşen sakal ve çenede spiral şeklindeki sakal bukleleri dikkat çekmektedir. Heykelde bıyık işlenmemiş olması, dönemin estetik tercihleri hakkında bilgi vermektedir. Bu heykel başı, Gurgum-Maraş krallarının ve ileri gelenlerinin yüz hatları ve giyim tarzı hakkında önemli veriler sunan bir eserdir[25].

Kahramanmaraş Heykel Başı II

K. Maraş Heykel Başı II, Kahramanmaraş Kalesi'nin güney tarafında yer alan mahalledeki evlerden birinin temel kazısı sırasında ortaya çıkarılmıştır. Bu heykel başı, 24 cm yüksekliğinde ve 19 cm genişliğindedir ve günümüzde Kahramanmaraş Müzesi'nde sergilenmektedir. Heykel, bazalt üzerine küçük bölümlere ayrılarak kabartma şeklinde yapılmıştır **(Fig. 8)**.

Heykelin başında beş sıra dikey örgü bulunan hafif konik bir başlık ve başı bütünüyle çevreleyen bir bant motifi yer almaktadır. Bu başlık, aynı zamanda sosyal statü ve kraliyet sembolizmi açısından önemli bir ikonografik ögedir. Başlıkta kulağın hemen üzerinden başlayan sağda ve solda ikişer olmak üzere toplam dört adet boynuz motifi görülmektedir. Bu boynuz motifi, dönemin dini ve sembolik anlamlarını yansıtan bir unsurdur.

[24] Bonatz, 2000a 14, A/11; Akdağ, 2018: 343-344.
[25] Darga, 1992: 331-332; Akdağ, 2018: 345-346.

Başlığın üst kısmı tahrip olmuş olmasına rağmen, bu tarz başlıkların K. Maraş ve diğer bölgelerde görülen kabartmalar üzerinde sivri çıkıntı betimi ile sonlandığı düşünülmektedir. Başın üst kısmı, diğer Neo-Hitit kraliyet başlıkları ile benzerlikler taşımaktadır. Bu heykel başı, Neo-Hitit dönemi kral betimlemelerinin karakteristik özelliklerini yansıtan önemli bir eserdir[26].

SONUÇ

Gurgum-Maraş Kent Devleti, Neo-Hitit dönemi boyunca Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli siyasi ve kültürel merkezlerinden biri olmuştur. Bu kent devletinin kralları, güçlü birer yönetici olmanın yanı sıra, aynı zamanda sanata ve yazıya büyük önem vermişlerdir. Gurgum krallarının betimlendiği steller ve heykeller, sadece estetik açıdan değil, aynı zamanda tarihsel ve sosyo-politik bağlamda da büyük değer taşımaktadır.

Kral Larama I Steli, Kral Muwizi Steli ve Halparuntiya II Stel Heykeli gibi eserler, Gurgum krallarının kendilerini tanrılarla ilişkilendirerek meşruiyet sağlama çabalarını ve bu sürecin sanat yoluyla nasıl ifade edildiğini göstermektedir. Bu steller, kralların soy ağacını ortaya koyan yazıtlarıyla da Gurgum'un yönetici sınıfı hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Kral betimlemelerinde yer alan ikonografik unsurlar, dönemin inanç sistemini, kralların tanrısal yetkilerini ve sosyal hiyerarşiyi yansıtan önemli sembollerdir.

Heykel başları ise, Gurgum krallarının ve ileri gelenlerinin yüz hatları, giyim tarzları ve sembolik aksesuarları hakkında detaylı bilgiler sağlamaktadır. Bu başlar, dönemin estetik ve kültürel anlayışını yansıtan özellikler taşımaktadır ve Neo-Hitit sanatının karakteristik unsurlarını barındırmaktadır. Özellikle, başlıklarda yer alan boynuz motifleri ve başlıkların genel yapısı, kraliyet sembolizmi ve sosyal statünün sanatta nasıl ifade edildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Sonuç olarak, Gurgum-Maraş Kent Devleti kral betimlemeleri, Neo-Hitit döneminin sanat ve kültür tarihine ışık tutan önemli eserlerdir. Bu betimlemeler, dönemin siyasi, dini ve sosyal yapısını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Gurgum krallarına ait bu eserler hem tarihçiler hem de sanat tarihçileri için değerli kaynaklar olarak kabul edilmektedir. Bu eserler, Gurgum'un kraliyet soyunu, yönetim anlayışını ve kültürel kimliğini ortaya koymakta, aynı zamanda bölgenin tarihine dair zengin bir bilgi birikimi sunmaktadır.

[26] Akdağ, 2018: 347-348, Şek. 4a

KAYNAKÇA

AKDAĞ, Ç., 2018. Neo-Hitit Kent Devleti Gurgum'un Erken Demir Çağı Kral Heykelleri. *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi,* 2 (3), ss. 337-360.

AKDAĞ, Ç., 2019. "Gurgum Kralı Halparuntiya'nin (Qalparunda) Adak/Stel Heykeli", Uluslararası Antikçağ Döneminde Maraş Sempozyumu 17-18 Kasım 2017, Eds.: C. Kabakcı, İ. Solak, A. Ceylan, O. Dumankaya, M. Canlı, Ö. Y. Ova, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyük Şehir Belediyesi, ss.

BONATZ, D., 2000a. Das Syro-Hethitisiche Grabdenkmal, Untersuchungen zur Entstehung einer neuen Bildgatung inder Eisenzeit im nordsyrisch-südanatolischen Raum, Philipp von Zabern, Mainz, 226s.

BOSSERT, H. T., 1958. "Neues von Zincirli und Maraş," Orientalia, 27 ss. 399-406.

BRYCE, T., 2012. The world of the neo-Hittite kingdoms: a political and military history, Oxford University Press, New York, 347s.

DARGA, A. M., 1992. Hitit Sanatı, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları, İstanbul, 368s.

DENİZHANOĞULLARI, A., ve GÜRİÇİN, M., ve PEKER, H., 2018. "Kahramanmaraş'tan Hiyeroglif Luvice Yeni Bir Stel, Maraş 17, Tuba-Ar, 22 (1), ss. 57-61.

GENGE, H., 1979. Nordsyrisch-südanatolische Reliefs: eine archäologisch-historische Untersuchung: Datierung und Bestimmung (C. 49), I kommission hos E. Munksgaard, 190s.

GRAYSON, K. A., 2002. Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC), University of Toronto Press. 265s.

HAWKINS, J. D., 1990. "Maraş", Reallexikon der Assyrologie und Vorderasiatische Archäologie, Band (7), ss. 352-353.

HAWKINS, J. D., 2000. Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscription, Inscriptions of the Iron Ages, Volume I Part I-II, New York.

HUMANN, C., ve PUCHSTEIN, O., 1890. Reisen in Kleinasien und Nordsyrien: ausgeführt im Auftrage der Kgl. Preussischen Akademie der Wissenschaften (Vol. 1). Dietrich Reimer. 421s.

KALAÇ, M., 1987. "Kahramanmaraş (14) (hiyeroglifli bir heykel parçası", XXXIV. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, ss. 281–284.

KONYAR, E., 2010b. "İlk Tunç Çağın'dan Orta Demir Çağı'na Kahramanmaraş", Dağların Gazeli Maraş Ed. Özdem F., Yapı Kradi Yayınları ss. 125-155.

KUHRT, A., 2010, Eski Çağ'da Yakındoğu: Yaklaşık M.Ö. 3000-330 Cilt II, Çev.: D. Şendil, Türkiye İş Ban-

kası Kültür Yayınları, İstanbul, 533s.

OLMSTEAD, A., 1923. History of Assyria, Printed By Charles Scribner's Son, New York, 695s.

STIEBING, W., 2009. Ancient Near Eastern History and Culture, Pearson Education, New York, 405s.

THUESEN, I., 2002. "The Neo-Hittite City-states", A Comparative Study of Six City-State Cultures: an Investigation Nr. 27, M. H. Hansen, Danish Academy of Sciences and Letters, Kopenhag, ss. 43-55.

TİRYAKİ, S. G., 2010. "Erken Demir çağ Gurgum (=Kahramanmaraş) Kabartmalı Mezar Taşları", Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

WINCKLER, H., 1907. The History of Babylonia and Assyria, Hodder & Stoughton, London,Larama 1 Steli.



Figür 1: Kral Larama 1 Steli.



Figür 2: Kral Muvizi Steli.



Figür 3: Halparuntiya II Stel Heykeli.



Figür 4: Stel Heykel Parçası.



Figür 5: Pazarcık Heykeli.



Figür 6: Hasancıklı Heykeli.



Figür 7: K. Maraş Heykel Başı I.



Figür 8: K. Maraş Heykel Başı II.

Maraş İstiklal Harbi Üzerine Değerlendirme

Mehmet IŞIK*

Kahramanmaraşlılar olarak İstiklal Mücadelemizin yıl dönümünü bir bayram havasında kutlarız. Her 12 Şubat'ta, Kadınımız çocuğumuz gencimiz yaşlımız ile sokaklara, caddelere akar, ecdadımızın bize bıraktığı "Kahramanlık Destanın" yıl döneminde şehri bayram yerine çevirirız. En güzel çete kıyafetlerini giyerek, davullar eşliğinde şehrin sokaklarında dolaşırız. Tarihte eşi pek görülmemiş olan Kahramanlık mücadelesinin yaşandığı şehrin sokaklarında kahraman ecdadımızın aziz hatıralarını yaşatırız.

Fransız İşgal kuvvetlerini karşılamak için kendisine para teklif eden Ermeni Komitacı lideri Agop Hırlakyan'a tarihin en büyük dersini veren Abdal Halil Ağa'yı anarız bugünlerde. "Bu bir din bahsidir beyim! Değil birkaç kese altın, davulumun kasnağını altınla doldursan yine de bu davulu çalmam. Müslüman kardeşimin bağrına bu çomağı vurmam" diyen Abdal Halil Ağa'dan öğrendik biz, "Yarı aç yarı tok yaşanır ancak hürriyetsiz yaşanmayacağını!"

Bir asır önce düşman kendi isteğiyle, bir anlaşmanın hükümleriyle ayrılmış değildir Maraş'tan. Eli kınalı gelin Senem Ayşe, çocuk kahramanımız Çuhadar Ali, Mıllış Nuri, Hafız Ali Efendi, Mustafa Kahya gibi yiğitlerimiz kovmuştur düşmanı Maraş'tan.

Kahramanmaraşımızın istiklal mücadelesi, dün olduğu gibi bugün de her bir safhasıyla toprakları işgale uğramış mazlum milletlere örnek olacak niteliktedir. Bugün Gazze'de olduğu gibi, bir asır evvel camileri, sivil yerleşim alanlarını, hastaneleri hedef alan saldırılar, gece ve gündüz elinde silah olmayan masum insanları hedef alan katliamlar yaşandı Maraş'ta. Şehit Evliya, Arslan Bey, Şeyh Ali Sezai Efendi, Vezir Fahı, Muallim Hayrullah gibi "Billahi Önce Vatanım!" diyen yiğitler etrafında birleşip istiklal harbi başlattı. 22 gün 22 gece süren, bazı zamanlar eksi 20 dereceyi bulan soğuk kış gecelerinde, aç biilaç halde ancak inanmış bir ruhla, düşmanı bozguna uğratmayı başardı Maraş. Bir tarafta Mustafa Kemal Paşa'nın gönderdiği özel insanlar, diğer tarafta Enver Paşa'ya sadakat yemini etmiş Teşkilat-ı Mahsusa fedaileri. Maraş'ta iki cepheye karşı muazzam bir zafer kazandılar.

* Kahramanmaraş Tarih Kültür Araştırma Merkezi

11 Şubat günü, dünyanın en güçlü devletlerinden biri olan Fransa'ya ve içerideki işbirlikçileri Ermeni Komitacılara karşı 12 Şubat 1920'de kesin bir zafer kazanıldı. Tabi bir de içeride manda ve himayeyi savunan, İstanbul Hükumetinden izinsiz hareket etmeyenlere karşı da bir zafer vardı reel politikte. Fakat daha fazla yorulmaya, kırılmaya ve parçalanmaya tahammül edilecek gün ve zaman değildi.

Kahramanlık destanın her bir safhası önemlidir, Kahramanmaraş halkının her bir ferdi kahramandır. Bu hakikati, genç Türk devleti hemen her fırsatta hatırladı ve kahramanlığın yaşatılması anlamında iz bırakacak adımlar attı. 5 Nisan 1925'te Kahramanmaraş'a dünyada eşine daha öce rastlanılmamış bir örnekle, TBMM tarafından "Her Ferdi Kahraman olan Maraş şehrine Kırmızı şeritli İstiklal Madalyası" verildi. Yine zaferin üzerinden yarım asır geçmişti ki bu kez 7 Şubat 1973'te yine TBMM tarafından Türk ulusunun dilindeki ve gönlündeki "Kahraman" unvanı resmi olarak Maraş'a takdim edildi. Elbette yüce meclisimizin Kahramanmaraş'a tevdi ettiği bu unvan ve kırmızı şeritli İstiklal Madalyası beyhude değildir. Devrin en güçlü işgal kuvvetlerinden birine ve onun iş birlikçilerine karşı kazanılmış bir destanın nişaneleridir.

31 Ekim 1919'da Sütçü İmam tarafından atılan ilk kurşun, Türk'ün hürriyetine, izzet ve şerefine leke sürmeye, namusuna kast etmeye çalışanlara verilmiş tarihi bir derstir! Sütçü İmam'ın Maraş'ta attığı ilk kurşun, Anadolu'daki Kuvay-ı Milliye birliklerine cesaret veren örnek bir olay olmuştur. 28 Kasım 1919 günü işgalci Fransızlar tarafından Maraş Kalesi'nden indirilen Türk Bayrağı, yüreği hürriyet aşkıyla dolu Kahraman Maraşlılar tarafından aynı güç içerisinde yeniden kale burçlarına çekilmiştir.

Türk'ün Ergenekon'dan çıkışını anımsatan bu durum ülkemizin kurucusu, başbuğumuz Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dikkatinden kaçmamıştır. Tarihe Bayrak Olayı olarak geçen bugünün anısına "Bayrak Tutan Bozkurt" anıtı yapılmıştır. Ve 1936 yılında Bayrak Tutan Bozkurt anıtı olayın olduğu yerde, Kahramanmaraş Kalesi'nde açılmıştır. Anıtın kaidesine "28 Teşrinisani 335 (28 Kasım 1919) Cuma Günü Türk Maraş, silah gücüyle inen bayrağını iman gücüyle yeniden dalgalandırdı." sözüyle tarihe not olarak düşülmüştür.

Ulucami'nin minberinden "Hürriyeti olmayan bir milletin Cuma namazı kılması caiz değildir! Hürriyetimizin simgesi ise bayrağımızdır!" diyen Karpuzzade Mehmet Hoca'nın, Rafet Hoca'nın; Maraş İstiklal Mücadelesinin manifestosu Alem-i İslam'a Hitap Beyannamesi'nde "…Korka! Seni burada birkaç Fransız kuvveti kıramaz. … sen mütevekkilin Alellah, kendi mevcudiyetini gösterecek olursan, değil birkaç Fransız kuvveti, hatta bütün Fransız milleti seni kıramaz! Buna emin ol." Satırlarıyla cesaret ateşini harlayan Avukat Mehmet Ali Kısakürek'in aziz hatıraları yaşatılmaya devam edilmektedir.

"Maraş Bize Mezar Olmadan Düşmana Gülzar Olamaz!" diye haykıran Aşıklıoğlu Hüseyin'in, ve her bir ferdi kahraman olan Maraşlıların, Antep ile Osmaniye'nin kurtuluşuna verdiği destek ve Sakarya Savaşı ve sonrasında devam eden Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndaki katkısı tarihin sayfalarında haklı bir şöhretle yer almaktadır.

Bununla birlikte, bugün Kahramanlık unvanı Ankara'nın Kazan ilçesine verilerek, yakın dönemde Urfa

ve Antep'e de istiklal madalyaları verilerek Maraş'ın hem Kahramanlık unvanı, hem de dünyada kahramanlık madalyası sahibi olan tek şehir olma unvanları elinden maalesef alınmıştır.

Tüm bunlara rağmen Maraş dün olduğu gibi bugün de devlet ve millet meselesinde kahramandır, olmaya devam edecektir! Kahramanlık destanını yazan ve bu şehrin evlatlarına şerefli bir tarih bırakan tüm şehitlerimizi ve ebediyete irtihal eden gazilerimizi rahmet ve minnetle anıyorum.

Germanicia Antik Kenti'nin Tarihsel ve Arkeolojik Önemi

Ozan DALGIÇ*

Germanicia Antik Kenti, günümüz Kahramanmaraş ili sınırlarında yer alan, Roma İmparatorluğu döneminde kurulmuş stratejik bir yerleşim yeridir. Kentin bulunduğu bölge, Mezopotamya, Suriye, Kapadokya ve Kilikya'yı birbirine bağlayan önemli ticaret yollarının kesişim noktasında yer alır[1]. Bu stratejik konum, Germanicia'nın Roma İmparatorluğu için vazgeçilmez bir merkez olmasını sağlamıştır. Ancak, kentin tarihine dair bilinenler sınırlı arkeolojik bulgular ve antik kaynaklara dayanmaktadır. Önceki çalışmalar Germanicia/Germanikeia Antik Kenti'nin yalnızca Mezopotamya, Suriye, Kapadokya ve Kilikya'dan gelen ticaret yollarını birbirine bağlayan Anti-Toroslar üzerindeki stratejik bir konumda yer aldığına işaret etmekteydi[2]. Ancak, 2000'li yıllarda ve sonrasında yürütülen arkeolojik kazılar ve araştırmalar, bu antik kentin tam olarak Kahramanmaraş ili sınırları içerisinde yer aldığını doğrulamıştır. Kahramanmaraş'ın jeopolitik konumu, tarih boyunca birçok uygarlığın bu bölgeyi tercih etmesinde belirleyici bir etken olmuştur. Bu stratejik avantaj, kentin ticari zenginliğini artırmış, ekonomik kalkınmasını desteklemiş ve bu durum, Maraş'ın tarihsel ve ekonomik önemini günümüze kadar korumasını sağlamıştır.

Germanicia Antik Kenti'nin tam yerini belirleyecek kesin arkeolojik veya tarihi belgeler henüz bulunmamakla birlikte, bugüne kadar yapılan arkeolojik çalışmalar, bu antik kentin Kahramanmaraş il merkezinin doğusunda yer aldığına işaret etmektedir[3]. Roma Dönemi'nden Osmanlı Dönemi'ne uzanan geniş bir zaman diliminde pek çok arkeolojik kültür varlığına ev sahipliği yapan ve özellikle halk arasında "Kara Maraş" olarak bilinen Dulkadiroğlu ilçesinin Dulkadiroğlu, Bağlarbaşı, Namık Kemal, Şeyh Adil ve Kanuni mahallelerini kapsayan yaklaşık 146 hektarlık bir alan, Germanicia'nın olası yerleşim yeri olarak öne çıkmaktadır. Bu bölgedeki ilk arkeolojik kazılar Kahramanmaraş Müzesi'nin başkanlığında Dulkadiroğlu Mahallesi'nde 461 numaralı ada içinde 2001, 2009, 2010, 2016, 2017 ve 2019-2023 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 2017 yılı itibarıyla günümüze kadar arkeolojik ka-

* Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ABD. Yüksek Lisans Öğrencisi.

1 Texier *Asie Min*.: Chapter V. 583- 586; 2002: 141-142. De Giorgi 2016: 114-115. Lokalizasyon önerileri için *bk.* Dumankaya 2018a: 486; 2019a: 289 vd.

2 Dumankaya, 2019b: 410, 414.

3 Dumankaya, 2019b: 410, 413.

zılar yoğunlaşmış ve farklı ada ve parsellerde gerçekleştirilen bu çalışmalarda, otuzdan fazla noktada mozaik tabanlar, su sarnıçları, yapı kalıntıları ve çeşitli mimari unsurlar keşfedilmiştir[4]. Bu buluntular, taşınamayan kültür varlıkları olarak tescil edilerek kayıt altına alınmış ve kentin antik dönemdeki önemi hakkında önemli ipuçları sunmuştur. Germanicia'nın bu bölgedeki varlığı, kentin ekonomik ve sosyal yapısını anlamamıza olanak tanıyan bu buluntular sayesinde daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır[5].

Germanicia'nın Roma İmparatorluğu içindeki yeri ve önemine değinecek olursak İmparator Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus, daha yaygın bilinen adıyla Caligula ile yakından ilişkilidir[6]. Kentin kuruluş tarihi olduğu bilinen M.S. 38 yılında Roma İmparatorluğu Gaius Iulius Caesar Augustus Germanicus (Caligula) tarafından yönetilmekte idi. Gaius tarafından Kommagene Krallığına getirilen IV. Antiokhos'un, İmparator Gaius'a şükran ifadesi olarak kentin ismini "İmparator Şehri" anlamına gelen (Yun. Kaisereia Germanikeia/Lat. Caesarea Germanicia); Germanicia koyduğu ağırlıklı olarak kaynaklarda belirtilse de kentin kuruluş tarihi ve isminin kime ithafen verilmiş olduğu hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir[7]. Şehrin adının "Germanicia" olarak belirlemesi, Roma İmparatorluğu'nun büyüklüğünü ve etkisini göstermek için yapılan sembolik bir eylemdir[8]. Roma İmparatorluğu'nun sınırları genişledikçe, yeni kentlerin kurulması, imparatorluğun bu geniş topraklarda askeri ve idari kontrolü elinde tutma ihtiyacını karşılamak için kritik öneme sahip olmuştur.

Kentin kesin lokalizasyonuna dair doğrudan bilgi sağlayan antik bir kaynağa ulaşılmış olmasa da, İS 2. yüzyılda yaşamış olan coğrafyacı Ptolemaios'un "Geographica" adlı eserinde Germanicia'nın "Τερμανικεών / Germanikeia" adıyla anıldığı bilinmektedir[9]. Bu bilgi, Germanicia'nın o dönemdeki coğrafi ve stratejik önemini göstermesi açısından değerli bir referans olarak kabul edilir. Ayrıca, İS 3. yüzyılda yaşamış olan Antik Çağ yazarı Gaius Asinius Quadratus'un "Parthika" adlı eserinde ve Stephanus Byzantinus'un *Ethnica*'sında da Germanicia'dan bahsedilmektedir. Bu eser, kentin askeri, ticari ve siyasi işlevleri hakkında önemli bilgiler içerir ve Germanicia'nın Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırındaki stratejik rolüne dikkat çeker[10]. Her ne kadar antik kaynaklarda kentin adından söz edilse de, Germanicia'nın kesin konumu ve tarihsel gelişimi hakkında mevcut bilgiler oldukça sınırlıdır. Bu

[4] Dumankaya 2017: 515-524.
[5] Dumankaya, 2019b: 410, 415.
[6] Magie 1950: 549; Millar 1993: 228-229.
[7] Ürkmez 2017: 309-310.
[8] Millar 1993: 228-229; Redgate 1998: 84-85; Palaz-Erdemir ve Erdemir 2019: 304.
[9] Millar 1993: 228; Zoroğlu 2005: 305-306; Tekin 2010: 167; Mcnamara 2010: 294; Abshire vd. 2017: 165.
[10] Millar 1993: 229; Billerbeck 2006, FGrHist 97 F 10.

bilgi eksikliği nedeniyle, kentin lokalizasyonuna ilişkin değerlendirmeler ve tarihiyle ilgili çıkarımlar, büyük ölçüde yürütülen arkeolojik araştırmalar ve kazı çalışmalarından elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Bu çalışmalar, Germanicia'nın coğrafi yerleşimi ve tarihi hakkında daha derin bir anlayış sağlamayı amaçlamakta ve mevcut sınırlı bilgiyi zenginleştirmektedir.

Arkeolojik Bulgular ve Germanicia'nın Önemi

2000'li yıllarda, Kahramanmaraş il merkezinin doğusunda yer alan Dulkadiroğlu ilçesinde yapılan kaçak kazılar ve çeşitli altyapı çalışmaları sırasında birçok yapı kalıntısı gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu keşifler, bölgedeki yerleşim geçmişine dair önemli ipuçları sunmuş ve Germanicia'nın kalıntılarına dair yeni bulgular ortaya koymuştur[11]. Kahramanmaraş il merkezinin doğusunda yer alan Dulkadiroğlu, Bağlarbaşı, Namık Kemal, Şeyh Adil ve Kanuni mahallelerini kapsayan geniş bir alanda yapılan kazılarda, Roma ve Bizans dönemlerine ait çeşitli kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Bu kazılar, Germanicia'nın gerçek yerini belirlemek ve kentin tarihsel önemini anlamak için kritik öneme sahiptir[12].

Kazılarda, özellikle mozaik tabanlar, su sarnıçları, mimari yapılar ve seramikler gibi çeşitli taşınamayan kültür varlıkları tespit edilmiştir. Bu buluntular, kentin Roma İmparatorluğu döneminde ne denli önemli bir yerleşim merkezi olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin, 2016 yılında yapılan kazılarda, geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne ait bir yapının içinde bulunan mozaik tabanların bir kısmı Kahramanmaraş Müzesi'ne taşınırken, diğer bir kısmı ise in situ olarak, yani yerinde korunarak sergilenmeye başlanmıştır. Bu mozaikler, kentin kültürel zenginliğini ve sosyal yaşamını yansıtan önemli buluntular olarak değerlendirilmektedir. Ancak, Germanicia'nın kapsamlı bir şekilde kazılabilmesi ve tam olarak anlaşılabilmesi için daha fazla arkeolojik çalışma yapılması gerekmektedir. Germanicia'dan günümüze ulaşan en belirgin arkeolojik buluntular arasında mozaikler ve sikkeler yer alır. Sikkeler üzerinde, şehrin adı "Caesarea Germanicia" olarak geçmekte ve kentin Roma İmparatorlarıyla olan bağını açıkça ortaya koymaktadır. Sikkelerin ön yüzünde genellikle imparator portreleri yer alırken, arka yüzünde kentin koruyucu tanrıçası Tykhe'nin betimlemeleri bulunur. Tykhe, Roma kentlerinin refahını ve korunmasını simgeleyen bir tanrıça olarak, Germanicia sikkelerinde de önemli bir figürdür. Bu betimlemeler, kentin ekonomik zenginliğinin ve stratejik öneminin bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Germanicia'da bulunan MS 4-6. yüzyıl arasına tarihlenen mozaikler, özellikle doğa, insan ve hayvan betimlemeleri ile dikkat çeker. Mozaikler, sadece estetik birer sanat eseri değil, aynı zamanda kentin sosyal yapısı ve günlük yaşamı hakkında da önemli ipuçları sunmaktadır. Mozaiklerin üzerinde

[11] Ramsay, 1890: 366; Magie, 1950: 549.
[12] Dumankaya, 2018b: 290; Dumankaya, 2019b: 410-412

yer alan betimlemeler, kentin Roma kültürü ile ne kadar iç içe geçtiğini ve yerel unsurlarla nasıl bir sentez oluşturduğunu gösterir. Bu durum, Germanicia'nın Roma Dönemi'ndeki kültürel zenginliğini yansıtır.

Sonuç

Germanicia Antik Kenti, Anadolu'nun önemli bir stratejik ve kültürel merkezi olmuştur. Kent, Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırlarında yer alması ve Mezopotamya, Suriye, Kapadokya ve Kilikya'yı birbirine bağlayan ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. Germanicia'nın arkeolojik bulguları, kentin tarihsel süreçteki yerini ve kültürel zenginliğini ortaya koymaktadır. Ancak, Germanicia'nın tam anlamıyla anlaşılabilmesi ve tarihsel rolünün daha iyi değerlendirilebilmesi için daha fazla arkeolojik çalışma ve araştırma gerekmektedir. Gelecekte yapılacak kazılar ve araştırmalar, kentin önemine dair daha fazla bilgi sağlayabilir.

Kaynakça

Abshire, Corey., Gusev, Dmitri ve Stafeyev, Sergey. (2017). "The Fertile Crescent in Ptolemy's "Geography": a new digital reconstruction for modern GIS tools". (*ed.* Evangelos Livieratos). *International Cartographic Association, Commission on Cartographic Heritage into the Digital Proceedings 12th ICA Conference Digital Approaches to Cartographic Heritage*. Venice, 26-28 April 2017, 152-167.

Billerberck, Margarethe. (2006). *Stephani Byzantii Ethnica Volumen 1: A-Γ. Corpus Fontium Historiae Byzantinae. Consilio Societatis Internationalis Studiis Byzantinis Provehendis Destinatae Editum.* Berlin-New York: Walter de Gruyter Press.

De Giorgi, Andrea U. (2016). *Ancient Antioch: From the Seleucid Era to the Islamic Conquest*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dumankaya Oktay. (2019a). "Kayıp Kent Germanicia: Lokalizasyon Problemleri Üzerine Bir Değerlendirme", (*eds.* Cevdet Kabakçı, İbrahim Solak, Alpaslan Ceylan, Oktay Dumankaya, Mehmet Canlı, Ömer Yalçın Ova). *Uluslararası Antik Çağ Döneminde Maraş Sempozyumu*, Kahramanmaraş, 17-18 Kasım 2017, Kahramanmaraş: 289-302.

Dumankaya, O. (2019b). Kayıp Kent Germanıcıa: Lokalizasyon Problemleri Üzerine Yeni Gözlemler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (66), 409-434.

Dumankaya, Oktay. (2017). "Germanicia 2016 Kazıları". *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, Ankara: 515-524.

Dumankaya, Oktay. (2018a). "Germanicia/Germanikeia: Roma Dönemi Maraş Kenti". *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Cilt. 3 / DEFG, (*ed.* İbrahim Solak), Kahramanmaraş: 486-490.

Magie, David. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to the End of Third Century After Christ*. Vol.1, London: Princeton University Press.

Mcnamara, Martin. (2010). *Targum and Testament Revisited: Aramaic Paraphrases of the Hebrew Bible: a Light on the New Testament*. Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company.

Millar, Fergus. (1993). *The Roman Near East, 31 BC-AD 337* (Vol. 6). London: Harvard University Press.

Ok, Mehmet. (2023). Son Arkeolojik Araştırmalar Işığında Germanicia'da Bulunan Afrika Kırmızı

Astarlı Seramikleri. Cedrus, 11, 359-376.

Palaz-Erdemir, Hatice ve Erdemir, Halil. (2019). Roma Devrinin Önemli Bir İdarî Merkezi Olarak Germanicia Caesarea (Kahramanmaraş). (*eds.* Cevdet Kabakçı, İbrahim Solak, Alpaslan Ceylan, Oktay Dumankaya, Mehmet Canlı, Ömer Yalçın Ova). *Uluslararası Antik Çağ Döneminde Maraş Sempozyumu*, Kahramanmaraş, 17-18 Kasım 2017, Kahramanmaraş: 303-308.

RAMSAY, William Mitchell., 1890. The Historical Geography of Asia Minor, London.

Redgate, Anne Elizabeth. (1998). *The People of Europe-The Armenians*. Oxford: Wiley-Blackwell Press.

TEKİN, Oğuz., 2010. "Pers İmparatorluğu'ndan Türk-İslam Egemenliğine Kahramanmaraş'ta Tarih, Kültür ve Para". Ed. F. Özdem. Dağların Gazeli Maraş, İstanbul, ss. 157-183.

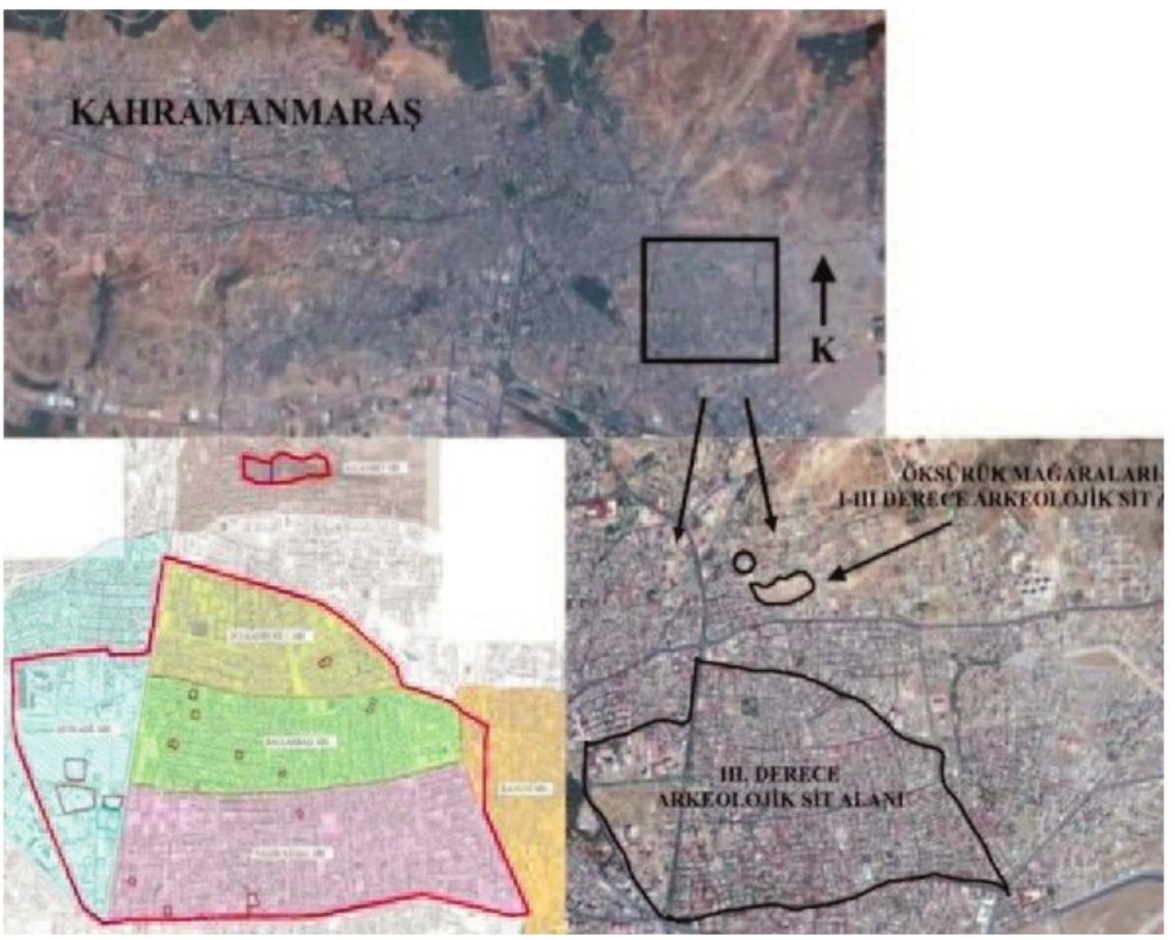
Texier, Charles Félix Marie. *(Asie Mineure) Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi.* (*çev.* Ali Suat). Cilt. 3. Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı. 2002.

Ürkmez, Özden. (2014). "Eski Çağ'da Maraş ya da Marqašti Germanicia". *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/2, 67-95.

Ürkmez, Özden. (2017). "Antiochus IV: Maraş Kralı". *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Cilt. 1/A, (*ed.* İbrahim Solak). Kahramanmaraş, 309-310.

Zoroğlu, Kâmil Levent. (2005). "Kahramanmaraş'ın İlk Çağdaki Yeri ve Önemi". *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri*, Cilt. 1, İstanbul: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, 303-307.

Resimler



Resim 1: *146 Hektarlık Alandan Oluşan 3. Derece Arkeolojik Sit Alanı. Dumankaya, 2019, Res.1.*



Resim 2: *Dumankaya, 2019, Res.2.*

Ön Yüz: *Sağa Dönük İmparator Marcus Aurelius,*

AE24, Caesarea Germanicia, Commagene. AYT KAI M AYRHL Antwneınoc, / Kaıcarewn Germanıkewn KOM, Lejantı Yer Almakta.

Arka Yüz: *Thyke Elinde Cornucopia Tutmaktadır. Ayakları Altında Yüzmekte Olan Irmak Tanrısı Genius Tasvir Edilmektedir. SNG Cop 14; Munich 4, (Commodus); Berlin 6206.*



Resim 3: CALIGULA/ GERMANICUS ve CLADIUS/ GERMANICUS Ürkmez, 2014, Res. 4-5.



Resim 4: https://gonulluyuzbiz.gov.tr/Activity/Detail/66523 Erişim Tarihi: 03.09.2024.



Resim 5: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kahramanmaras/gezilecekyer/germanicia-antik-kenti Erişim Tarihi: 03.09.2024.



Resim 6: https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/germanicia-antik-kentindeki-kazilarda-1500-yillik-acik-hava-solenini-anlatan-mozaik-bulundu,8VvFQhDOj0-F6nGr7q9DJA/whPLaj90oUuQ_AaIxhJx6g Erişim Tarihi: 03.09.2024.



Resim 7: https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/germanicia-antik-kentindeki-kazilarda-1500-yillik-acik-hava-solenini-anlatan-mozaik-bulundu,8VvFQhDOj0-F6nGr7q9DJA/aSJIKgedNUy2yxlu0NRJsA Erişim Tarihi: 03.09.2024.



Resim 8: https://marasavucumda.com/germanicia-antik-kenti/ Erişim Tarihi: 03.09.2024.


Yeni Ford Puma®
Sıra dışı şehirlere
YENİ PUMA
Koç
Ford
GELECEĞİ
BUGÜNDEN YAŞA
WLTP çevrimine göre Puma'nın CO_2 salımı 104-157 g/km, yakıt tüketimi 4,6-6,9 L/100 km arasındadır. Pazara sunulan araçta farklılık olabilir.
Ayrıntılı bilgi ford.com.tr'de.